

Treinkaping De Punt 1977 - 2017

40 jaar Molukse onvrede over de beëindiging van de
gijzeling bij De Punt

MA Thesis History – Universiteit Leiden

Political Culture & National Identities

Naam: Maurice Paardekooper

Begeleider: J. Augusteijn

Datum: 28 juni 2018

Inhoud

Inleiding	4
Hoofdstuk 1 – Gijzelingen bij De Punt en Bovensmilde	8
Molukkers in Nederland	8
De inval van de mariniers bij De Punt.....	9
Reacties van de Molukse gemeenschap en de regering	10
Verantwoording in de Tweede Kamer	11
Geen openheid over autopsierapporten	13
Samenwerking tussen Molukkers en regering	14
Molukkersnota.....	15
Conclusie	17
Hoofdstuk 2 – Sociale hervormingen	18
Integratie.....	18
5 jaar later: De Nieuwe Revu	19
Molukse zwijgcultuur	22
Aandacht voor sociale problemen.....	24
Gezamenlijke Verklaring	26
Conclusie	28
Hoofdstuk 3 – Derde generatie	29
Uitvoering sociale hervormingen.....	29
Hernieuwd geloof in RMS	32
Molukse burgeroorlog	33
Documentaire Dutch Approach	36
Conclusie	37
Hoofdstuk 4 – De rechtszaak.....	38
Onderzoek autopsierapporten	38
Hansina Uktolseja	39
Max Papilaya	40
Archiefonderzoek van de overheid.....	42
Conclusie	45

Eindconclusie	46
Literatuurlijst	48
Primaire literatuur	48
Secundaire literatuur	50

Inleiding

In de jaren zeventig werd Nederland opgeschrikt door verschillende gijzelingsacties van Molukse jongeren. Na de treinkaping bij Wijster in 1975 was de gijzeling bij De Punt in 1977 de tweede treinkaping door Molukkers in korte tijd. De gijzeling bij De Punt werd na bijna drie weken beëindigd door mariniers, die in opdracht van de regering de trein binnenvielen. Daarbij kwamen zes Molukse treinkapers en twee gegijzelden om het leven. Bij de Molukse gemeenschap heerst er veel onvrede over het optreden van de mariniers in de trein. Zij hebben het gevoel dat de treinkapers zijn geëxecuteerd.¹ Bijna veertig jaar later, in 2015, kwam de treinkaping weer nadrukkelijk in het nieuws. Molukse nabestaanden van twee van de treinkapers hebben de Nederlandse staat aangeklaagd voor het executeren van de kapers Max Papilaya en Hansina Uktolseja.² In 2018 loopt de rechtszaak nog steeds en worden de mariniers gehoord als getuigen voor hun optreden in de trein.³

Het is opvallend dat er pas veertig jaar na de gijzeling onderzoek wordt gedaan naar wat er precies is gebeurd bij de beëindiging van de treinkaping. Waarom hebben nabestaanden zo lang gewacht om actief op zoek te gaan naar een antwoord op hun vragen? In deze thesis wordt aangetoond dat er in deze periode verschillende momenten zijn geweest waarin Molukkers publiekelijk uiting gaven aan hun onvrede. De regering koos voor verschillende manieren om hierop te reageren en haar beleid te verantwoorden. Dit onderzoek draagt bij aan het verklaren van het gekozen beleid van de overheid ten opzichte van de Molukse gemeenschap. De invloed van de Molukse onvrede op het beleid van de regering is nog niet op deze manier door historici onderzocht. Het feit dat deze onvrede veertig jaar later heeft geleid tot een rechtszaak, toont de relevantie aan van het beantwoorden van deze vraag. Daarom staat in deze thesis de volgende onderzoeksvraag centraal: In hoeverre heeft onvrede bij de Molukse gemeenschap en in het publieke debat de manier, waarop de overheid haar optreden bij het beëindigen van de treinkaping bij De Punt in 1977 verantwoordde, beïnvloedt in de periode 1977-2017?

Er is door historici al veel geschreven over de geschiedenis van Molukkers in Nederland. Zo hebben H. Smeets en F. Steijlen in hun boek *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* een overzichtswerk gemaakt van vijftig jaar Molukkers in Nederland. Daarin komen niet alleen de verschillende gijzelingsacties in de jaren zeventig maar ook de sociale problemen in de jaren tachtig aan bod. De problemen

¹ *De Telegraaf*, 'Molukkers, wat nu?', 13 juni 1977, 1.

² NOS, 'Molukkers slepen de staat voor de rechter om 'De Punt'', 7 december 2015, <https://nos.nl/artikel/2073612-molukkers-slepen-de-staat-voor-de-rechter-om-de-punt.html> (geraadpleegd: 22 mei 2018).

³ NOS, 'Nieuwe getuigen: Molukse kapers De Punt mochten het niet overleven', 8 mei 2018, <https://nos.nl/artikel/2230852-nieuwe-getuigen-molukse-kapers-de-punt-mochten-het-niet-overleven.html> (geraadpleegd: 22 mei 2018).

die zich voor hebben gedaan tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse samenleving worden in dit boek behandeld. Het roept associaties op met hedendaagse discussies over de integratie van een migrantengroep.

F. Steijlen heeft meerdere boeken geschreven over Molukkers in Nederland. In het boek *RMS: van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951 – 1994* wordt er specifiek ingegaan op de politieke aspiraties van de Molukkers in Nederland. Het schetst een beeld van de ontwikkeling van het nationalisme en de betekenis van de RMS in het bijzonder. Hij betoogt dat die betekenis voor Molukkers in de loop der jaren is veranderd van een politiek doel naar een symbool voor hun culturele identiteit. In een meer sociaal-cultureel boek heeft D. Bartels in zijn *Ambon is op Schiphol* een overzicht gegeven van de moeilijkheden van de Molukse gemeenschap in de Nederlandse samenleving. Ze moesten vechten om hun eigen identiteit te behouden, terwijl van ze verwacht werd dat ze zich in de samenleving zouden integreren. De problemen die zich voordeden in dit proces worden in dit boek beschreven.

De Engelse schrijver R. Barker schrijft in zijn boek *Niet hier, maar op een andere plaats* een uitgebreid verslag over de gijzelingen van de Molukkers bij Wijster, Amsterdam, De Punt en Bovensmilde. Niet alleen worden de gijzelingsacties uitgebreid behandeld, maar worden ook de onderliggende frustraties van de Molukse gemeenschap beschreven. Het schetst een beeld van een tijd waarin een samenleving te maken krijgt met grote spanningen en onzekerheid. Eenzelfde soort boek is uitgebracht door P. Bootsma. In zijn boek *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* worden dezelfde gijzelingsacties geanalyseerd. Het verschil is echter dat Bootsma gebruik heeft gemaakt van nooit eerder uitgezonden materiaal, geheime documenten uit overheidsdocumenten en getuigenverklaringen van onder meer de mariniers in de trein. Door het niet eerder gebruikte materiaal geeft het boek een nieuw perspectief op de gebeurtenissen in de jaren zeventig.

In hun gezamenlijke boek *Zuidmoluks terrorisme, de media en de publieke opinie* laten A.P. Schmid, J.F.A. de Graaf, F. Bovenkerk, L.M. Bovenkerk-Teerink en L. Brunt een inhoudelijke analyse zien van de berichtgeving over de gijzelingsacties van de Molukkers in de media. De media fungeert als schakel in terrorisme met de actievoerders aan de ene kant en het publiek aan de andere kant. De wijze waarop de media dergelijke terroristische gebeurtenissen verslaan heeft een verregaande invloed op de reacties van het publiek.

Er zijn ook vergelijkende studies geschreven over de invloed van terrorisme in een land. B. de Graaf heeft in haar boek *Theater van de angst* een landenvergelijkende studie gemaakt van de reactie van autoriteiten op terroristische activiteiten in de jaren zeventig in respectievelijk Nederland (Molukkers en links-radicalen splintergroepen), Duitsland (Rote Armee Fraktion), de Verenigde Staten (radicale studenten) en Italië (neofascisten en Rode Brigades). Haar aandacht gaat uit naar de rol van inlichtingendiensten en de rechtspraak en de invloed van deze instanties op het stoppen van terrorisme.

In het historiografisch debat zijn er een aantal overzichtswerken verschenen over het verblijf van Molukkers in Nederland en welke problemen dat met zich meebracht. Er zijn daarnaast ook een aantal boeken verschenen over de Molukse gijzelingsacties in de jaren zeventig en de invloed daarvan op de samenleving. Daarin zijn ook vergelijkingen met andere landen die te maken hebben gehad met terrorisme meegenomen. Dit onderzoek voegt iets anders toe aan het debat. In deze thesis worden niet alle gijzelingsacties van de Molukkers besproken, maar alleen de gijzeling bij De Punt speelt hierin een rol. Met de recente rechtszaak over deze gijzeling heeft dit onderzoek een kop, met de treinkaping in 1977, en een staart met de totstandkoming van een rechtszaak. In deze veertig jaar wordt onderzocht welke invloed de gewelddadige beëindiging van de regering gehad heeft op de relatie tussen de Molukse gemeenschap en de regering. En of deze onvrede invloed heeft gehad op het beleid van de regering. Er worden in deze periode een aantal incidenten uitgekozen die deze relatie onder spanning doen komen te staan. Er wordt hiervoor gekozen, omdat de rechtszaak laat zien dat het nog steeds een actueel thema is in de samenleving. Net als dat het op bepaalde momenten in de veertig jaar weer een actueel onderwerp werd.

Als primaire literatuur worden kranten gebruikt om de momenten aan te duiden, waarop de Molukse onvrede weer in het nieuws komt. Om het juiste materiaal te vinden zijn via de site Delpher zoektermen als 'Molukkers', 'Molukse gemeenschap', 'Gijzeling/Treinkaping De Punt' en 'Molukse spanningen' gebruikt om de juiste artikelen te vinden in het beschikbare materiaal. Het voordeel van het gebruik van kranten is dat het een beeld schetst van wat er in de samenleving leeft. De kranten schrijven nieuws op basis van geluiden uit de samenleving. Een nadeel is dat ze geen volledig beeld geven. Ook kranten kunnen een gekleurde mening hebben en hebben vaak geen bronnen diep binnen de Molukse gemeenschap, waardoor ze alleen een algemeen beeld schetsen. Om in dit onderzoek toch een volledig beeld te kunnen schetsen, is vooral gezocht naar artikelen waarin belangrijke Molukse figuren zelf aan het woord komen. Secundaire literatuur van de beschikbare overzichtswerken is gebruikt om het tijdsbeeld van die periode te omschrijven.

Het is interessant om te zien dat men ook in andere landen pas tientallen jaren na het plaatsvinden van dergelijke incidenten klaar is voor het onderzoeken van de schuldvraag. Denk hierbij aan Bloody Sunday in Noord-Ierland, waar zesentwintig jaar na het incident besloten werd om een grondig onderzoek te laten verrichten. Of denk aan Spanje, waar de gevolgen van de Tweede Spaanse Republiek uit de jaren dertig van de vorige eeuw nog steeds niet verwerkt lijken te zijn, gezien de huidige spanningen in het land. Duidelijk is dat er bij zulke incidenten, waar de overheid op een gewelddadige manier bij betrokken is, een bepaalde tijd overheen moet gaan om het te verwerken en de betrokken partijen er pas later aan toe zijn de schuldvraag te beantwoorden. Het feit dat het onderzoek in Nederland nu via een rechtszaak in gang gezet is, maakt dit onderzoek relevant en actueel.

In de hoofdstukken worden naast de hoofdvraag ook de volgende thema's behandeld. Ten eerste wordt er ingegaan welke sociale ontwikkelingen in deze periode een rol hebben gespeeld in de relatie tussen Molukse gemeenschap en regering. De regering gaat op zoek naar manieren om de maatschappelijke onrust die de Molukkers veroorzaken te voorkomen. Is de Molukse gemeenschap tevreden met de oplossingen die de overheid ze aanbiedt? Daarin speelt ten tweede ook het publieke debat een rol, omdat zowel de Molukkers als de regering hierin zelf informatie naar buiten brengen om aandacht of steun voor hun standpunten te verkrijgen. De invloed van het publieke debat wordt in elk hoofdstuk behandeld.

De thesis is onderverdeeld in vier hoofdstukken. Elk hoofdstuk behandelt een periode van vijf tot tien jaar en laat zien dat de relatie tussen de Molukse gemeenschap en de regering per periode steeds verandert. Het eerste hoofdstuk begint in 1977 met de treinkaping en behandelt vervolgens de nasleep van dit incident in het eerste jaar. Daarin komen zowel reacties van belangrijke Molukse figuren als de verantwoording van de regering in de Tweede Kamer aan bod. In het tweede hoofdstuk wordt ingegaan op de periode 1982-1987, waarin geprobeerd wordt de onvrede van de Molukkers weg te nemen door grote sociale hervormingen aan te kondigen. Het derde hoofdstuk behandelt de uitvoering van de sociale plannen en de oplopende spanningen in Nederland door het uitbreken van een burgeroorlog op de Molukken en het verschijnen van een documentaire, waarin voormalig minister-president Joop den Uyl het beëindigen van de treinkaping in 1977 een executie noemt. Het vierde hoofdstuk begint in 2013. In dat jaar publiceren journalist Jan Beckers en Junus Ririmasse een onderzoek naar de slachtoffers van de Punt. Dit onderzoek leidt tot Kamervragen en de totstandkoming van een onderzoek van de overheid naar de gebeurtenissen bij de beëindiging van de gijzeling in 1977. Het hoofdstuk eindigt met de recente rechtszaak die Molukse nabestaanden van de treinkapers hebben aangespannen tegen de Nederlandse staat.

Hoofdstuk 1 – Gijzelingen bij De Punt en Bovensmilde

Molukkers in Nederland

De treinkaping bij De Punt in 1977 zal bij veel Nederlanders nog op het netvlies gebrand staan. In het bijzonder geldt dat voor de Molukse gemeenschap. De beëindiging van de treinkaping is nog steeds een gevoelig onderwerp. Veel Molukkers hebben het gevoel dat de gijzeling niet op deze gewelddadige manier beëindigd had hoeven worden.⁴ Woordvoerder van de Molukse gemeenschap Elias Rinsampessy zei daarover: ‘De Nederlandse overheid heeft bij De Punt buitenproportioneel veel geweld gebruikt. Dat zit de Molukse gemeenschap dwars.’⁵ De onvrede over de gewelddadige beëindiging door de overheid, waar later in dit hoofdstuk dieper op in wordt gegaan, leidde bijna veertig jaar later tot een rechtszaak. In 2015 werd de Nederlandse staat voor de rechter gedaagd door nabestaanden van twee treinkapers van De Punt. De Molukse familieleden bepleitten dat Max Papilaya en Hansina Uktolseja bij de beëindiging van de gijzeling door mariniers van dichtbij zijn geëxecuteerd.⁶ Daarom is één van de centrale vragen in dit onderzoek: Waarom heeft het bijna veertig jaar geduurd voordat het tot een rechtszaak is gekomen? Gedurende deze periode zijn er verschillende ontwikkelingen geweest die de relatie tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse regering heeft beïnvloed. Om de oorsprong van de problemen in deze relatie goed te begrijpen, is het belangrijk om de voorgeschiedenis van de Molukkers in Nederland te behandelen. Daarna wordt de beëindiging van de gijzeling bij De Punt en de situatie in de maanden daarna beschreven, zodat duidelijk wordt waar de onvrede van de Molukkers vandaan komt.

De relatie tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse regering stond al sinds de komst van de Molukkers naar Nederland in 1951 onder druk. De Molukkers waren in de veronderstelling dat hun verblijf in Nederland tijdelijk zou zijn om daarna terug te keren naar een eigen vrije republiek op de Molukken, de Republiek Maluku Selatan (RMS).⁷ Maar in de jaren zeventig waren ze nog steeds in Nederland en was een eigen vrije republiek niet dichterbij gekomen. Enkele Molukse jongeren accepteerden de situatie niet meer en gingen over tot een aantal gijzelingsacties om de regering onder druk te zetten.⁸

⁴ *Nederlands dagblad*, ‘Gemengde commissie’, 7 september 1977, 5.

⁵ B. de Graaf en M. van Riel, ‘Hansina Uktolseja (1955-1977)’, *Historisch Nieuwsblad* 4 (2008), https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/10586/Hansina_Uktolseja_1955-1977.html (geraadpleegd: 2 december 2017).

⁶ NOS, ‘Molukkers slepen de staat voor de rechter om 'De Punt'', 7 december 2015, <https://nos.nl/artikel/2073612-molukkers-slepen-de-staat-voor-de-rechter-om-de-punt.html> (geraadpleegd: 7 december 2017).

⁷ M. Kingmans, X. Lasomer en J. Tuit, *Op zoek naar een eigen plek. Een geschiedenis van Molukkers in Nederland* (Utrecht 1997) 9.

⁸ P. Bootsma, *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2015) 12.

De eerste gijzeling was de bezetting van de Indonesische ambassade in Wassenaar op 31 augustus 1970. Drieëndertig bewapende Molukse jongeren drongen in de ochtend de ambassade binnen en gijzelden het aanwezige personeel. Een patrouillerende agent werd doodgeschoten. Nog dezelfde dag gaven de gijzelnemers zich over. Vijf jaar later werden er twee gijzelingen bijna gelijktijdig uitgevoerd. Op 2 december 1975 kaapten zeven Molukse jongeren een trein bij Wijster, waarbij twee passagiers en de machinist om het leven kwamen. De Nederlandse regering weigerde de eisen van de kapers in te willigen. Na twaalf dagen gaven de gijzelnemers zich over.⁹ Twee dagen na het begin van de treinkaping bezetten zeven andere Molukse jongeren het Indonesische consulaat in Amsterdam. Ook bij deze gijzeling viel een dode. Na vijftien dagen gaven de Molukkers zich over.¹⁰

De treinkaping bij De Punt was de tweede trein die gekaapt werd door Molukse jongeren in achttien maanden. Na de gijzelingsacties van eerdere jaren was deze kaping geen verrassing meer. Negen Molukkers uit Bovensmilde en Assen brachten op 23 mei 1977 de intercity tussen Assen en Groningen tot stilstand en namen de inzittenden van de trein in gijzeling. Tegelijkertijd bezetten vier van hun vrienden een basisschool in Bovensmilde. De acties waren bedoeld om opnieuw de aandacht te vestigen op de onafhankelijkheidsstrijd van de Molukkers. Bijna drie weken later maakten commando's van de Bijzondere Bijstands Eenheden (BBE) een einde aan beide acties.¹¹

De inval van de mariniers bij De Punt

Na drie weken onderhandeld te hebben met de gijzelnemers, werd door een ministerraad - bestaande uit vijf ministers, onder wie minister-president Joop den Uyl en minister van Justitie Dries van Agt – besloten om de gijzelingen met geweld te beëindigen. In de ochtend van 11 juni 1977, om 04.54 uur, openden zesendertig precisieschutters van de BBE het vuur op de treinstellen waarin de Molukkers zich bevonden. De trein werd met vijftienduizend kogels op vier plekken met mitrailleurs doorzeefd. Op deze manier werden de gijzelnemers gedwongen op hun plaats te blijven, zodat ze zich niet op de passagiers konden wreken. Middels thermofotografie van afstand en afluisterapparaatjes in de trein, die met het drinken naar binnen waren gesmokkeld, was vastgesteld in welk gedeelte van de trein de gijzelnemers op dat moment waren. Van Agt noemde deze strategie in de Tweede Kamer compartimenteren.¹² Een minuut later vlogen zes straaljagers elk drie keer zeer laag over de trein heen. Gedurende drie minuten kwam er gemiddeld iedere tien seconden een straaljager met oorverdovend lawaai over de trein. Tegelijkertijd liet een kikvorsteam explosieven naast de trein tot ontploffing

⁹ de Graaf en van Riel, 'Hansina Uktolseja'.

¹⁰ H. Smeets en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam 2006) 238-240.

¹¹ de Graaf en van Riel, 'Hansina Uktolseja'.

¹² Handelingen Tweede Kamer 1977-1978, 23 juni 1977, 226.

brengen om de gijzelnemers het idee te geven dat de straaljagers vliegtuigbommen lieten vallen.¹³ Het schokeffect was compleet.

De beschieting en de schijnaanvallen gaven de BBE Mariniers (BBE-M) dekking om de trein door het open landschap te naderen. De vijf mariniersgroepen bereikten om 05.01 uur de trein en plaatsten vervolgens explosieven op de deuren. Vervolgens werden de explosieven op het afgesproken fluitsignaal gedetoneerd en drongen de mariniers de trein binnen.¹⁴ Uiteindelijk duurde de actie van de mariniers in de trein drie minuten. Om 05.05 uur was de gijzeling beëindigd: zes gijzelnemers en twee passagiers kwamen om het leven. Op hetzelfde moment dat het vuur op de trein bij De Punt werd geopend, reden pantservoertuigen van de Koninklijke Marechaussee met hoge snelheid naar de school in Bovensmilde toe. De pui van de school werd op meerdere plaatsen geramd en de mariniers stormden de school in. De vier leerkrachten werden ongedeerd bevrijd, de vier gijzelnemers gaven zich over en werden gearresteerd.¹⁵

Reacties van de Molukse gemeenschap en de regering

Op een persconferentie anderhalf uur na de beëindiging van de gijzeling stond toenmalig minister-president Joop den Uyl stil bij het feit wat deze dag betekende voor de relatie tussen de Nederlandse bevolking en de Molukse gemeenschap:

‘Wat de regering voor ogen staat nu de gijzelingen beëindigd is, is ook heel sterk de zorg dat het voor de Zuid-Molukse gemeenschap in ons land mogelijk zal zijn als gelijkwaardige burgers in dit land te leven, maar ook onderhevig en onderhorig aan de gelijke wetten en rechten, aan de gelijke spelregels die ook voor anderen gelden. (...) Dat geweld nodig was om een einde te maken aan de gijzeling ervaren wij als een nederlaag. Maar wij moesten het gebruiken om erger te voorkomen.’¹⁶

De vraag was nu: hoe moeten we samen verder? De woorden moesten voorzichtig worden gekozen door Den Uyl, omdat de regering niet in de positie was om een overwinning te claimen. Er waren burgers door hun eigen regering om het leven gekomen en er was veel boosheid bij de Molukkers. Zij waren van mening dat ingrijpen met geweld niet noodzakelijk was en vond dat de overheid zich niet aan hun woord had gehouden. In Ede en Lunteren werd als volgt gereageerd: ‘De Nederlandse regering heeft zich schuldig gemaakt aan een moordpartij op onze broeders’.¹⁷ Molukse jongeren in Assen noemden het optreden van de regering laf:

¹³ Handelingen Tweede Kamer 2014-2015, *Verslag van een Archiefonderzoek*, ‘Beëindiging van de gijzeling bij de Punt in 1977’ 79-81.

¹⁴ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 86.

¹⁵ Ibidem, 92.

¹⁶ *NRC Handelsblad*, ‘Den Uyl: andere weg was er niet’, 11 juni 1977, 1.

¹⁷ *De Telegraaf*, ‘Molukkers, wat nu?’, 13 juni 1977, 1.

‘Trein en school zijn op laffe wijze aangevallen. De Nederlandse regering heeft zich niet aan haar woord gehouden. Zij is volledig verantwoordelijk voor de gevolgen. De regering zet het leven van mensen op het spel.’¹⁸

Naast boosheid was er ook begrip van Molukse kant. President in ballingschap van de RMS Johan Manusama reageerde ook:

‘Verslagenheid, omdat ook ik gedacht had en geloofd had dat deze acties op een andere manier zouden kunnen worden beëindigd. Maar ik begrijp heel goed dat (voor) de regering geen andere weg openstond. Ik begrijp heel goed dat de rechtsorde niet blijvend geschonden kan worden.’¹⁹

Met deze woorden probeerde Manusama de rust te bewaren in de Molukse gemeenschap en hoopte dat de ‘redelijkheid de boventoon kon blijven voeren’.²⁰ De regering leek aan de andere kant vooral opgelucht dat de gijzeling was afgelopen en er niet meer slachtoffers waren gevallen. Er was dus sprake van onvrede bij Molukse jongeren dat de treinkapers op deze manier om het leven waren gekomen. Hoe reageerde de regering vervolgens op deze onvrede? Het verantwoordde het toegepaste geweld en het optreden van de mariniers in een Tweede Kamerdebat.

Verantwoording in de Tweede Kamer

Op 23 juni 1977 legde de regering verantwoording af aan de Tweede Kamer. Minister van Justitie Dries van Agt sprak louter positieve woorden over het optreden van de mariniers:

‘Dank is naar mijn mening ook gepast aan het adres van al die ambtenaren van politie en krijgsmacht die met zoveel inzet, toewijding en offervaardigheid in die weken zijn bezig geweest. Opnieuw mag ik, met verschillende geachte afgevaardigden, inzonderheid noemen de leden van het korps mariniers die hun leven in de waagschaal hebben gesteld’.²¹

Er was op dit moment ook geen reden om kritisch te zijn op het optreden van de mariniers. Ze hadden de gijzeling succesvol weten te beëindigen. Voor de mariniers vond er na hun optreden dan ook geen ‘debriefing’ plaats. Er werd aan hen nooit gevraagd of ze zich wilden verantwoorden voor hun acties in de trein.²² Ook de politieke partijen in de Tweede Kamer hadden weinig kritiek. Het is aannemelijk dat de partijen dachten dat ze

¹⁸ *NRC Handelsblad*, ‘Molukse jongeren: ‘Laffe aanval na woordbreuk regering’’, 11 juni 1977.

¹⁹ *Trouw*, ‘Manusama: verslagenheid, maar begrip voor actie’, 13 juni 1977, 4.

²⁰ *Ibidem*, 4.

²¹ Handelingen Tweede Kamer, 23 juni 1977, 222.

²² Bootsma, Molukse acties, 302.

er niets bij te winnen hadden om het op te nemen voor de Molukkers. Onschuldige Nederlandse burgers waren wekenlang het slachtoffer van een gijzeling en een politieke partij zou kunnen worden aangevallen op 'landverraad' als het lot van de Molukkers ter sprake zou worden gebracht. Te kritisch zijn naar de eigen mariniers, die hun leven geriskeerd hebben voor de burgers, zou snel tegen een politieke partij gebruikt kunnen worden. Daarnaast was de Molukse gemeenschap een dusdanig kleine groep in de Nederlandse bevolking dat er ook geen kiezers gewonnen konden worden in dit debat. De Molukkers waren degenen die onschuldige burgers wekenlang van hun vrijheid hadden beroofd.

De reden om zoveel kogels op de trein te schieten werd door minister Van Agt verklaard als de manier om te voorkomen dat gijzelnemers de gegijzelden nog konden bereiken: hij noemde dit 'compartimenteren'.²³ Hij legde uit:

'Die had niet het doel hen te doden, het oogmerk hen te doden zat daarbij niet voor. Wij wisten dat het risico aanwezig was, dat de dood van enkelen hunner het gevolg zou zijn'.²⁴

Den Uyl ging op dezelfde lijn verder en was van mening dat er 'beheerst geweld' mag worden gebruikt in zulke omstandigheden. Hij voegde daaraan toe dat als overvallers geweld plegen op onschuldigen ze er rekening mee moeten houden dat ze door een 'fysieke overheidsmacht getroffen kunnen worden'.²⁵ Deze uitleg houdt in dat de regering bewust het risico heeft genomen dat er slachtoffers zouden kunnen vallen, maar besloten heeft dat dit de beste manier was om de gijzeling tot een goed einde te brengen.

Op dezelfde dag van het debat werd er door 'Zuidmolukse zijde' een telegram gestuurd naar de Kamerleden om openheid te vragen over de wijze waarop de kapers hun leven hadden verloren.²⁶ Op deze manier probeerde de Molukse gemeenschap zo snel mogelijk te achterhalen wat er in de trein met de kapers was gebeurd. Henk Koning (VVD) bracht het telegram ter sprake in het debat:

'Het zou goed zijn als de Regering, die daarop niet in het verslag is ingegaan, toch een aantal opmerkingen zou plaatsen over de wijze waarop de kapers het leven hebben verloren. Het is noodzakelijk om in Zuidmolukse kring legendevorming daaromtrent te voorkomen. Openheid is daarvoor noodzakelijk'.²⁷

Minister Van Agt gaf toen openheid over het optreden van de mariniers in de trein:

²³ Tweede Kamer, 23 juni 1977, 226.

²⁴ Ibidem, 226.

²⁵ Ibidem, 235.

²⁶ Ibidem, 177.

²⁷ Ibidem, 177.

‘Toen de mariniers in de trein waren binnengedrongen, is geen schot gelost op een kaper die zich niet door middel van een vuurwapen verzette. Dat er in de trein een drietal kapers in leven is gebleven, bewijst dat het er niet om begonnen was, zoveel mogelijk kapers te doden. (...) Het is niet waar dat een enkele, laat staan alle gedode kapers, door een regen van kogels zou zijn getroffen’.²⁸

Er kan niet worden vastgesteld waar minister Van Agt deze informatie op baseerde. Later herinnerde hij zich dat hij zijn antwoorden onder meer gebaseerd had op mededelingen van bevelvoerenden die bij de beëindiging van de gijzeling waren betrokken.²⁹ De regering bleef hier bij het standpunt dat het gebruik van geweld gerechtvaardigd was. Het weerlegde de claim dat er bewust kapers zijn doodgeschoten, maar het risico van tevoren was ingecalculeerd. Er werd geen onderzoek opgestart om het optreden van de mariniers in de trein te onderzoeken. Zo werd het politieke debat over deze kwestie afgesloten. De politieke partijen in de Tweede Kamer wilde ook niet verder graven naar de antwoorden van de regering, aangezien er geen tweede debat in de Kamer werd aangevraagd en er ook geen moties werden ingediend.³⁰

Een dag later werd in de ministerraad gediscussieerd over een koninklijke onderscheiding voor de betrokken mariniers. Volgens de notulen van de vergadering zou het uitblijven van onderscheidingen mogelijk als onrechtvaardig gezien kunnen worden door de mariniers, omdat bij deze actie een groter levensrisico was dan bij acties eerder in de jaren zeventig. Aan de uitreiking zou zo min mogelijk publiciteit gegeven moeten worden, omdat er volgens Den Uyl ook rekening gehouden moest worden met de ‘emoties in Molukse kring’.³¹ Uiteindelijk werd besloten om twee commandanten en de twee mariniers die gewond zijn geraakt te benoemen tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.³² Hieruit blijkt dat de regering beseftte dat het eigenlijk geen kant op kon in deze gevoelige kwestie. Het koos voor een veilige middenweg om de mariniers en de Molukse gemeenschap niet voor het hoofd te stoten.

Geen openheid over autopsierapporten

De regering had openheid gegeven over de keuze en de manier waarop de trein was binnengevallen. Over de doodsoorzaak en de staat van de lichamen van de slachtoffers bleef het onduidelijk. Dit is belangrijk, omdat het de verantwoording van de regering laat zien ten opzichte van haar eigen bevolking, en niet alleen de Molukse gemeenschap. Er was sprake van boosheid bij Evaline van Ee-Sigtermans, weduwe van de overleden gegijzelde Rien van Baarsel. Zij kreeg onduidelijke berichtgeving omtrent de

²⁸ Tweede Kamer, 23 juni 1977, 226.

²⁹ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 135.

³⁰ Bootsma, Molukse acties, 312.

³¹ Notulen ministerraad 24 juni 1977, NA, AZ, MR, inv.nr. 2204, collectie Bootsma.

³² Bootsma, Molukse acties, 306.

doodsoorzaak van haar man.³³ Ze kreeg eerst van de politie te horen dat haar man door slechts één kogel van een treinkaper was getroffen, maar later bleek dat hij ‘waarschijnlijk’ meerdere keren geraakt was door kogels van de mariniers en niet van een treinkaper.³⁴

De lichamen van de kapers werden op de dag van de beëindiging van de gijzeling, na de autopsie, vrijgegeven. Er gingen toen al veel geruchten rond over het excessieve optreden van de mariniers.³⁵ Die geruchten werden voor de familieleden bevestigd toen ze de lichamen van de treinkapers in een verzegelde kist terug kregen. Er zat wel een ruit in de kist, maar de wonden waren bijgewerkt en de lichamen waren van kleding voorzien. Volgens het ministerie van Defensie was het verzegelen van de kist destijds gebruikelijk. De nabestaanden zagen dit echter als een aanwijzing dat ‘de waarheid moest worden verhuld.’³⁶ Dit was na de onduidelijk rond het overlijden van Rien van Baarsel het tweede voorbeeld van de weinig transparante houding van de overheid ten opzichte van haar eigen burgers.

Het ministerie van Justitie stelde dat de autopsierapporten onderdeel waren van het gerechtelijk vooronderzoek, waardoor inzage door nabestaanden onmogelijk was.³⁷ De ouders van de omgekomen gijzelnemers namen hier geen genoegen mee. Ze namen in 1978 een advocaat in de arm om meer informatie over de doodsoorzaak van hun kinderen te krijgen. Arts Tutuhatunewa werd als tussenpersoon ingeschakeld door de regering, omdat ervan uit werd gegaan dat de antwoorden van een blanke arts niet zouden worden geloofd. Op 21 juni 1978, iets meer dan een jaar na de gijzeling, besprak de directeur van het Gerechtelijk Laboratorium de autopsierapporten met Tutuhatunewa, waarna hij de ouders op de hoogte bracht.³⁸

Het ministerie van Justitie benadrukte dat de autopsierapporten vanwege juridische redenen niet openbaar gemaakt mochten worden. Dat zou een legitieme reden kunnen zijn, maar het leverde woede op bij de Molukse nabestaanden en droeg bij aan de geruchten – en legendevorming binnen de Molukse gemeenschap. Het wekte de indruk dat de regering iets te verbergen had over het optreden van de mariniers in de trein.

Samenwerking tussen Molukkers en regering

Minister-president Den Uyl gaf na de gijzeling aan dat hij de aandacht wilde richten op het verbeteren van de relatie met de Molukse gemeenschap. Maar ook voor de gijzelingen waren er al gesprekken gaande. Hoewel de gijzelingsacties door Molukse

³³ Bootsma, Molukse acties, 299.

³⁴ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 105-110.

³⁵ *De Telegraaf*, ‘Molukkers, wat nu?’, 13 juni 1977, 1.

³⁶ Bootsma, Molukse acties, 313.

³⁷ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 112-113.

³⁸ *Ibidem*, 111-112.

jongeren in 1975 – de treinkaping bij Wijster en de bezetting van het Indische consulaat in Amsterdam - voor vertraging zorgden in het proces, werd op 25 februari 1976 het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers (IWM) geïnstalleerd. Een volledig Molukse commissie die het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM) moest adviseren over de Molukse problematiek.³⁹ De oprichting van de commissie liet zien dat de overheid erkende dat de sociale positie van de Molukkers moest worden verbeterd en dat het bereid was om te luisteren naar de problemen in de Molukse gemeenschap.

In hetzelfde jaar gingen minister-president Den Uyl en RMS-president Manusama om de Molukse problematiek te bespreken.⁴⁰ Het doel van dit gesprek was om samen te bekijken hoe de relatie tussen Nederlanders en Molukkers verbeterd kon worden, zodat gijzelingen in de toekomst voorkomen konden worden. Er werd besloten om, naast het IWM, nog een commissie op te richten: de Commissie van overleg Zuid-Molukkers/Nederlanders. Het zou echter al snel bekend komen te staan als de commissie Köbben-Mantouw, genoemd naar de Nederlandse voorzitter André Köbben en de Molukse voorzitter Loulou Mantouw. Er werd besloten om de commissie een gemengde invulling te geven met vijf Molukkers en vijf Nederlanders, die zich niet over de sociale problemen zouden buigen maar over de politieke thema's aangaande de Molukse kwestie. De overheid maakte duidelijk dat Nederland zich niet zou inzetten voor een onafhankelijke staat van de Molukkers, maar wel graag wilde praten over de problemen die het Molukse ideaal de samenleving opleverden. De commissie rapporteerde rechtstreeks aan de regering en viel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie.⁴¹

Er werden dus in korte tijd twee commissies opgericht, zowel op sociaal gebied als op politiek en historisch gebied. Het laat zien dat de regering open stond om mee te denken aan oplossingen voor de Molukkers in Nederland. In die zin hadden de gijzelingen geleid tot meer politieke invloed in Den Haag. Echter, de geringe daadkracht van de commissie Köbben-Mantouw viel uiteindelijk tegen en Molukse jongeren zagen het als een middel van de regering om de Molukse gemeenschap zoet te houden.⁴² In juni 1978 hield de commissie op te bestaan, nadat de Molukse leden in de commissie het gevoel kregen dat de regering niks met de adviezen had gedaan.⁴³

Molukkersnota

De Tweede Kamer had na de gijzelingen in 1977 gevraagd om het beleid ten aanzien van de Molukkers te verduidelijken. Er was te lang aangenomen dat de Molukkers tijdelijk in Nederland zouden blijven, waardoor er geen concreet beleid was gemaakt over de positie

³⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 242-246.

⁴⁰ Verslag bespreking 17 januari 1976, VWS/Archief CRM, BNR 4415, dossier 84849, 1.

⁴¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 246-250.

⁴² *Ibidem*, 246-250.

⁴³ *Nederlands dagblad*, 'Documenten Manusama weerspreken voorstelling van zaken regering', 12 juli 1978, 5.

van deze groep. Op 26 januari 1978 verscheen de Molukkersnota van de regering. In de nota erkende de overheid het RMS-ideaal niet en wees de Molukkers op hun plicht om de Nederlandse rechtsorde te respecteren. Er werd wel benadrukt dat de gemeenschap het recht had op een eigen culturele identiteit.⁴⁴ De regering heeft in deze nota geprobeerd om duidelijkheid te scheppen over de positie van de Molukkers in Nederland. Er werden beleidsmaatregelen aangekondigd om meer woningen te bouwen, een betere aansluiting voor Molukse kinderen in het onderwijs te zoeken en om meer werkgelegenheid voor Molukkers op de arbeidsmarkt te creëren. De regering besloot ook de oude pensioenaanspraken van ex-KNIL-militairen te honoreren.⁴⁵ De Molukse gemeenschap moest ervan doordrongen worden dat Nederland niet ging helpen om de politieke doelen van de RMS te realiseren, maar dat de overheid wel bereid was om de sociale en economische positie van de groep in de samenleving te verbeteren. De nota sloot aan bij het beleid dat de regering na de gijzelingen uit 1977 had laten zien: oplossingen zoeken voor de Molukse problematiek. Het was de manier van de regering om te proberen de onvrede over de gijzeling bij De Punt weg te nemen.

Toch was het IWM teleurgesteld in de regering. De organisatie was niet betrokken geweest in het opstellen van de nota. Voorzitter Ritz Mual noemde het een gebrek aan erkenning en vond het beleid van de overheid 'repressieve tolerantie.'⁴⁶ Een maand later kwam het IWM met een tegennota. Zij waren het niet eens met het beleid van de regering dat vasthield aan 'integratie met behoud van eigen identiteit.'⁴⁷ Dat werd door het IWM opgevat als aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden. Zij streefden naar emancipatie van de Molukse minderheid en pleitten juist voor een versterking van de eigen identiteit.⁴⁸ Deze reactie van het IWM wekt de indruk dat zowel de regering als het IWM bereid waren om oplossingen te zoeken voor de Molukse problemen. De regering zorgde in dit geval voor frustratie, omdat het IWM niet betrokken was bij hun sociale plannen. Als de regering hier rekening mee had gehouden, was het een mogelijkheid geweest dat beide partijen samen een oplossing hadden kunnen zoeken. Nu bleef er onvrede bestaan over de handelswijze van de regering.

Ondanks dat er vanuit de Molukse gemeenschap kritiek kwam, leek de regeringsnota wel voor een verschuiving in het debat te zorgen. De politieke verschillen werden voorlopig geaccepteerd en men richtte zich nu op de sociale problemen in de gemeenschap, zoals het gebrek aan woningen en de hoge werkloosheid onder Molukse jongeren. De Molukse gemeenschap was ook toe aan een periode van rust en bezinning na de treinkapingen van 1977. Manusama bevestigde dat de gijzelingen behoorlijke schade hadden toegebracht aan de Molukse gemeenschap en dat hun reputatie weer langzaam hersteld moest worden. Het besef was gekomen dat gewelddadige acties totaal

⁴⁴ *Het Parool*, 'Geen erkenning van vrijheidsidealen RMS', 27 januari 1978, 3.

⁴⁵ Regeringsnota, De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland Tweede Kamer, 1977- 1978, 14 915, nrs. 1-2, 39-49.

⁴⁶ *Het Parool*, 'Geen erkenning van vrijheidsidealen RMS', 27 januari 1978, 3.

⁴⁷ *Ibidem*, 3.

⁴⁸ IWM, Knelpunten tussen de Nederlandse overheid en de Molukse minderheid: Inspraaknota, 1978, 9-10.

nutteloos waren om hun politieke doelen te realiseren. Manusama wilde middels een interne reorganisatie proberen om de jongeren meer te betrekken bij de RMS-kwestie, zodat acties in de toekomst vermeden zouden worden.⁴⁹

Groot was dan ook de verbazing dat op 13 maart 1978 drie Molukse jongeren het provinciehuis van Drenthe in Assen bezetten. Het was het volgende incident in een reeks van gijzelingsacties in de jaren zeventig. Deze actie werd gezien als wraak voor de treinkapers die met geweld om het leven waren gekomen bij De Punt.⁵⁰ De gijzeling in Assen duurde maar een dag, maar betekende dat de verhoudingen tussen de Nederlanders en de Molukkers weer even op scherp kwamen te staan.

Conclusie

Na de gewelddadige beëindiging van de gijzeling bij De Punt door de mariniers, was er veel woede en onbegrip in de Molukse gemeenschap. De keuze van de regering om met geweld een einde te maken aan de gijzeling werd niet begrepen aan Molukse kant. Minister-president Den Uyl noemde het een 'nederlaag' voor de regering dat het zover had moeten komen.⁵¹ Minister van Justitie Van Agt verantwoordde het optreden van de mariniers in de Tweede Kamer. Er was een bewust risico genomen dat er slachtoffers zouden vallen, maar het was nooit de insteek geweest om de treinkapers te doden.⁵² Door de verzegeling van de kisten en het uitblijven van de autopsierapporten werd de indruk bij Molukse nabestaanden gewekt dat de regering iets te verbergen had. Daar hadden ze een onvrede over uitgesproken. Die onvrede leidde tot het besef bij de regering dat er iets aan de positie van Molukkers in Nederland gedaan moest worden.

Er waren twee commissies opgezet om iets aan de sociale positie van de Molukkers te veranderen. De gijzelingsacties zorgden er dus voor dat de Molukse problemen nadrukkelijk op de agenda in Den Haag kwamen te staan. Deze politieke aandacht werd gebruikt om in overleg te blijven met de regering en om de sociale problemen op te lossen. In die zin had de onvrede van de Molukkers geleid tot een eerste stap naar sociale verbeteringen. De onvrede had uiteindelijk wel het beleid van de regering beïnvloed. De regering veranderde daarentegen niet haar standpunt over het optreden van de mariniers in de trein. Er werd wel voor gezorgd dat de aandacht van de Molukkers verlegd werd van De Punt naar de sociale verbeteringen. Die verschuiving kan gezien worden als de manier waarop de regering haar beleid verantwoordde ten opzicht van de Molukse gemeenschap. Dat beleid werd voortgezet in de jaren tachtig, toen de gesprekken over sociale verbeteringen een gevolg kregen.

⁴⁹ *Het vrije volk*, "Zes kregen doodstraf", 03 september 1977, 17.

⁵⁰ *De Telegraaf*, 'Wraak motief van gijzeling', 14 maart 1978, 1.

⁵¹ *NRC Handelsblad*, 'Den Uyl: andere weg was er niet', 11 juni 1977, 1.

⁵² Handelingen Tweede Kamer, 23 juni 1977, 226.

Hoofdstuk 2 – Sociale hervormingen

De eerste jaren na De Punt stonden in teken van rust en bezinning. Zowel de Nederlandse overheid als de Molukse gemeenschap besepte dat er naar een manier gezocht moest worden om de Molukkers een plaats te geven in de maatschappij. Met de sociale plannen die werden vastgelegd in de Molukkersnota van 1978 werd daarmee een begin gemaakt. Het onderzoeken wat er zich precies had afgespeeld bij de bestorming van de trein bij De Punt was aan het begin van de jaren tachtig dan ook geen prioriteit. De overheid was van mening dat ze het optreden van de mariniers door middel van regeringsverklaringen in de Tweede Kamer voldoende had verantwoord. De Molukse gemeenschap richtten zich aan de andere kant op het verbeteren van hun positie in de samenleving. Desondanks vonden er in de jaren tachtig een aantal incidenten en ontwikkelingen plaats waardoor de Molukkers en de Nederlandse overheid recht tegenover elkaar kwamen te staan, waarbij ook duidelijk werd dat de Molukkers de bestorming van de trein bij De Punt nog niet vergeten waren. Dit hoofdstuk laat zien hoe de verhoudingen tussen de Molukse gemeenschap en de overheid zich tussen 1982 en 1987 ontwikkelden en hoe de gebeurtenissen uit 1977 werden verwerkt.

Integratie

Door de mislukte kapingen realiseerde een deel van de Molukse gemeenschap dat het verwezenlijken van een vrije staat op de Molukken een vrijwel onmogelijke zaak was geworden. Een gezamenlijke terugkeer leek in het begin van de jaren tachtig nauwelijks nog haalbaar. Het besef dat ze nog een lange tijd, en misschien wel permanent, in Nederland zouden verblijven, was nu sterker aanwezig.⁵³ Gewelddadige acties hadden niets opgeleverd en hadden een negatieve invloed gehad op de relatie met de Nederlandse bevolking.⁵⁴ De gijzelingsacties hadden ervoor gezorgd dat de problemen van de Molukkers in de publieke belangstelling kwamen te staan. Het was nu tijd om die politieke aandacht te gebruiken om hun problemen in Nederland aan te pakken. Met de oprichting van twee commissies was in de jaren zeventig al een poging gewaagd.

Het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers (IWM) speelde een belangrijke rol in het aanpakken van de sociale problemen. Met de verspreiding van het maandblad *Marinjo* bereikte het IWM een groot deel van de Molukkers. Het blad publiceerde elk artikel tweetalig, in het Nederland en in het Maleis, en informeerde over het overleg dat gevoerd werd met de overheid. Het resultaat was dat een deel van de Molukkers een beter beeld kreeg van de Molukse positie in Nederland. Ze waren beter geïnformeerd en werden zich bewust van de sociale problemen die zich voordeden binnen de

⁵³ D. Bartels, *Ambon is op Schiphol: Deel 1* (Utrecht 1990) 292-298.

⁵⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 261.

gemeenschap.⁵⁵ Niet alleen de Molukse gemeenschap nam een andere houding aan, ook bij de Nederlandse overheid kwam het besef dat er iets gedaan moest worden aan de positie van Molukkers in de samenleving. Bij de overheid en de Nederlandse bevolking in het algemeen veranderde het beeld wat men had over de Molukkers. De politieke idealen domineerden niet meer de agenda van de Molukse gemeenschap, waardoor de sociale problematiek juist meer in het nieuws kwam.⁵⁶

Om verdere gewelddadige acties van de Molukkers te voorkomen, wilde de regering de Molukkers beter integreren in de samenleving. Sociale en economische problemen vormden de basis voor veel onvrede onder de Molukkers. Eind jaren zeventig waren het harddrugsgebruik en de werkloosheid de twee grootste problemen binnen de Molukse gemeenschap. Molukkers namen zelf initiatieven om deze problemen op te lossen. Ze werden gesteund door de overheid, die onderzoek liet doen naar de werkgelegenheidsproblematiek onder Molukkers. Het gevolg was dat binnen de Molukse gemeenschap meerdere nieuwe welzijnsprojecten werden opgezet. Tussen 1978 en 1984 ontstonden circa vijftien Molukse projecten voor drugshulpverlening en meerdere werkgelegenheidsprojecten.⁵⁷ Deze projecten waren een goede eerste stap in de richting van meer integratie en een betere verstandhouding tussen de Molukkers en de Nederlanders. Het betekende echter niet dat alle onvrede in één keer verdwenen was. Dat werd duidelijk in 1982 toen de KRO besloot om een documentaire te maken vijf jaar na de gijzelingen bij De Punt en Bovensmilde.

5 jaar later: De Nieuwe Revu

‘Ik vrees de confrontatie morgen. Ik ben ook bang voor mijn kinderen, die met Nederlandse klasgenootjes in de schoolbanken moeten zitten.’⁵⁸ Het waren de woorden van Cor Risamasu, secretaris van de Molukse wijkraad in Bovensmilde, in maart 1982 na het zien van de KRO-documentaire ‘Vijf jaar later’. Het deed de spanningen tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse bevolking meteen weer hoog oplopen. De KRO had een poging gedaan een algemeen beeld te schetsen van de situatie in het dorp Bovensmilde, vijf jaar na de treinkaping bij De Punt en de gijzeling van schoolkinderen in Bovensmilde. Er werd verder geen standpunt ingenomen of schuldigen aangewezen, maar de beelden deden de emoties bij de Molukkers hoog oplopen. Burgemeester Pastoor van Bovensmilde had nog geprobeerd via een telegram aan de KRO om de uitzending niet door te laten gaan.⁵⁹ Deze reacties toonden aan dat de beëindiging van de treinkaping bij De Punt nog een open zenuw was en het heel moeilijk was om het

⁵⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 294.

⁵⁶ F. Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996) 193.

⁵⁷ *Ibidem*, 187-188.

⁵⁸ *Het Parool*, ‘Emoties laaien op bij KRO-film over kaping’, 15 maart 1982, 1.

⁵⁹ *Ibidem*, 1.

onderwerp aan te snijden. Risamasu schetste in de krant een beeld van de nog altijd moeilijke verhoudingen: 'De afgelopen vijf jaar is de kloof tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse bevolking onbewust aangehouden. We moeten nu maar afwachten hoe de mensen elkaar zullen gaan behandelen na de film. De angst is er zeker niet mee weggenomen'.⁶⁰

De Molukkers waren van mening dat in de KRO-documentaire alleen de Nederlandse kant van het verhaal werd getoond en dat het Molukse perspectief wederom onderbelicht bleef. Daarom koos een aantal Molukkers ervoor om zich in oktober 1982 uit te spreken in de *Nieuwe Revu*. In twee opeenvolgende edities kwamen enkele belangrijke Molukse figuren aan het woord, waaronder gijzelnemers die een rol hadden gespeeld bij de gijzelingen van Wassenaar, Wijster of De Punt. Jaco Metekohy, één van de treinkapers bij Wijster, had het gevoel dat Molukkers in 1982 nog steeds werden genegeerd. In zijn beleving was er ten opzichte van 1975 nog niet veel veranderd. Na de gijzeling bij De Punt was er een korte periode waarin de overheid verschillende commissies oprichtte om de situatie van de Molukkers te verbeteren, maar Metekohy kwam tot de conclusie dat er een paar jaar later nog weinig verbetering was waar te nemen.⁶¹ Een verklaring zocht hij onder meer bij Molukkers zelf: 'Het is een Molukse karaktertrek om een afwachtende houding aan te nemen.'⁶² Hij stipte ook de boosheid om De Punt aan:

'Wij moeten met 40.000 Molukkers leven met de leugens van de Nederlandse regering, die doet alsof er niks aan de hand is. Maar de woede over die gedode jongens en de twee passagiers leeft nog steeds in de hele Molukse gemeenschap. Alleen praat men er niet over.'⁶³

Metekohy geeft hier een aantal redenen waarom de Molukse gemeenschap niet actiever op zoek is geweest naar een manier om de Nederlandse regering aansprakelijk te stellen voor de gebeurtenissen bij De Punt. Ten eerste hebben Molukkers de neiging om een afwachtende houding aan te nemen. Sommigen wilden de gebeurtenissen liever vergeten, anderen waren bang dat de verhoudingen met de Nederlandse bevolking nog verder zouden verslechteren.⁶⁴ Ten tweede was de pijn bij de Molukkers in de eerste jaren nog te veel aanwezig. Er was veel woede, maar er werd simpelweg niet over gepraat. De *Nieuwe Revu* noemde het optreden van de Molukkers 'opvallend zwijgzaam naar de buitenwereld.'⁶⁵

⁶⁰ *Het Parool*, 'Emoties laaien op bij KRO-film over kaping', 15 maart 1982, 1.

⁶¹ D. Sauer, ed., "De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken," *Nieuwe Revu* 42 (1982) 15.

⁶² *Ibidem*, 15.

⁶³ *Ibidem*, 15.

⁶⁴ *Ibidem*, 6.

⁶⁵ *Ibidem*, 6.

Junus Ririmasse, één van de treinkapers bij De Punt, deed in 1982 ook zijn verhaal in de Nieuwe Revu. Hij zei het volgende over de wapens waarover de gijzelnemers beschikten:

‘Onze hele bewapening bestond slechts uit drie schietklare wapens: een Uzi en twee 6 mm vuurbuksen. Verder hadden we nog een stengun, drie pistolen en een kapmes. Maar de stengun was kapot, evenals een van de pistolen. Het tweede pistool was van plastic en het derde was wel bruikbaar, maar we hadden er geen patronen voor.’⁶⁶

Dit waren opvallende uitspraken. Te meer omdat minister van Justitie Van Agt op 23 juni 1977 in de Tweede Kamer beweerde: ‘De kapers beschikten, naar wij moesten vermoeden – en naar later is gebleken – over een aantal zware wapens, sommige zelfs zeer zwaar.’⁶⁷ Van Agt gebruikte de aanwezigheid van deze wapens als rechtvaardiging voor het ingrijpen met geweld door de overheid. Het was daarom opvallend dat de wapens van de treinkapers niet werd opgenomen als bewijslast in de rechtszaak. Zelfs na herhaaldelijk aandringen van de advocaat van de beklaagden werden de wapens niet getoond.⁶⁸ Daarentegen werden de wapens van de gijzelnemers van de basisschool in Bovensmilde wel getoond op dezelfde zittingen. Deze wapens waren namelijk wel bedrijfsklaar en van een zwaarder kaliber. Ook in 1975 na de treinkaping bij Wijster werden de gebruikte wapens getoond in de rechtszaal.⁶⁹

In het artikel van de Nieuwe Revu werd de regeringsverklaring ook op andere punten getoetst. Ririmasse verklaarde dat er wel degelijk toezeggingen gedaan waren door de overheid. De kapers was onder meer een bus en een vliegtuig beloofd. Deze belofte zou op band staan. De kapers hadden immers speciaal een cassette-recorder meegenomen om de gesprekken tussen hen en het crisiscentrum op te nemen.⁷⁰ Verder hadden ook bij de onderhandelingen leidende figuren, rijkpsichiater dr. Mulder en rijkpsycholoog dr. Havinga, na afloop van de gijzeling toegeven dat de kapers een toezegging voor een vrije aftocht was gedaan. Van Agt bleef echter ontkennen dat een dergelijke belofte zou zijn gedaan. De waarheid zou gemakkelijk te achterhalen zijn geweest. Niet alleen de kapers namen de gesprekken op, ook de regering maakte opnames van de onderhandelingen. Deze geluidsbanden werden echter door de regering achter gehouden. De geluidsbanden van de kapers waren bij de bestorming van de trein in beslag genomen. Ondanks protesten van de advocaten van de treinkapers werden de banden niet afgespeeld bij de rechtszittingen.⁷¹ Als zulke beloftes niet door de overheid waren gemaakt, was de rechtszaal de plek geweest om de Molukse jongeren neer te

⁶⁶ Sauer, ed., “De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken,” *Nieuwe Revu* 43 (1982) 18.

⁶⁷ Tweede Kamer, 23 juni 1977, 226.

⁶⁸ Sauer, ed., “De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken,” *Nieuwe Revu* 43 (1982) 25.

⁶⁹ *Ibidem*, 25.

⁷⁰ *Ibidem*, 20.

⁷¹ *Ibidem*, 25.

zetten als onbetrouwbaar. Daar werd niet voor gekozen, waardoor de onduidelijkheid over de gesprekken op die geluidsbanden blijft bestaan.

In het eerste hoofdstuk kwam aan bod hoe moeilijk het was voor zowel Molukse als Nederlandse nabestaanden om informatie te krijgen over hun omgekomen familieleden. De overheid was zeer terughoudend in het verstrekken van informatie over de lichamen. De publicaties van de *Nieuwe Revu* toonden aan dat de overheid ook op andere vlakken informatie heeft achtergehouden. Het bevestigde de vermoedens van de Molukse gemeenschap dat de regering bewust informatie verborgen hield.⁷² Naar aanleiding van het interview met Ririmasse en de andere artikelen in de *Nieuwe Revu* stelde Kamerlid Fred van der Spek (PSP) op 14 december 1982 acht vragen aan toenmalig minister van Justitie Korthals Altes.⁷³ Van der Spek vroeg onder meer naar over de vermeende geluidsbanden, de bewapening van de treinkapers en de sectierapporten van de slachtoffers. Minister Altes reageerde door te wijzen op reeds gevoerde debatten in de Tweede Kamer en het strafrechtelijk onderzoek dat toentertijd was verricht. Inhoudelijk weigerde de minister in te gaan op de gestelde vragen.

De artikelen in de *Nieuwe Revu* waren gedetailleerd en brachten een aantal nieuwe zaken aan het licht. Het leek gerechtvaardigd dat een dergelijk uitgewerkt verhaal een wat uitgebreider antwoord verdiende. Al was het maar om meer duidelijkheid te geven over de acties in de trein. Het beleid van de regering was om dat niet te doen. Zodoende gebruikte de regering vijf jaar later niet de mogelijkheid om duidelijkheid te geven over haar eigen optreden bij het beëindigen van de gijzeling. Een mogelijke reden daarvoor kan zijn dat elk soort nieuwe informatie dat de regering naar buiten had gebracht voor de Molukkers het bewijs zou zijn dat er dingen achter gehouden waren. Dat had wederom kunnen leiden tot maatschappelijke onrust. Een tweede mogelijkheid is dat er geen nieuwe informatie was om naar buiten te brengen. Het kan zijn dat de interviews in de *Nieuwe Revu* te weinig waarheid bevatten om serieus genomen te worden door de regering. In ieder geval koos de regering ervoor om inhoudelijk niet in discussie te gaan over de inval in de trein.

Molukse zwijgcultuur

In de jaren tachtig verdwenen de politieke aspiraties van de RMS meer naar de achtergrond. In het publieke debat spraken Molukse jongeren amper nog over een vrije staat op de Molukken. Het RMS-ideaal was niet langer een politiek doel maar een onderdeel geworden van de Molukse identiteit. De RMS stond daarbij voor een vorm van nationalisme.⁷⁴ Deze verandering kwam ook tot stand door georganiseerde reizen naar de Molukken. Zij droegen bij aan een beter beeld van het leven op de eilandengroep.⁷⁵

⁷² Sauer, ed., "De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken," *Nieuwe Revu* 43 (1982) 21.

⁷³ Handelingen Tweede Kamer 1982-1983, 14 december 1982, nr. 382.

⁷⁴ Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool*, 245.

⁷⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 264-265.

Tijdens deze reizen kwamen de Molukkers erachter hoe erg zij waren veranderd door hun tijd in Nederland. Ze dachten dat ze niet zo erg beïnvloed waren door de Nederlandse cultuur, maar uit gesprekken met hun achtergebleven familieleden bleek hoe direct en zelfverzekerd ze waren geworden.⁷⁶ De nieuwe generatie Molukkers was veel minder groot gebracht met het RMS-ideaal. De ouders zagen hun kinderen opgroeien in de Nederlandse samenleving, waardoor de RMS steeds verder van de werkelijkheid kwam te liggen. Het bleef voor velen een vaag concept en vooral iets wat behoorde tot het verleden en niet tot het heden. Het zorgde voor een kloof tussen de ouderen en de jongeren in de Molukse gemeenschap. De oudere generatie beseftte dat er onder jongeren minder belangstelling was voor de RMS.⁷⁷

Aan de ene kant was er minder belangstelling van jongeren van het RMS-ideaal, maar aan de andere kant bleek het voor ouders ook lastig om over het verleden te praten met hun kinderen. Djehoshua Sahetapy, zoon van één van de treinkapers van Wijster, gaf daarvan een voorbeeld:

‘Daar hebben we het thuis niet over gehad. Hij was meer bezig met de toekomst en hoe het nu verder moet. Vroeger werd er niet veel over gesproken, bij de eerste generatie en bij de tweede generatie ook niet. Als je erachter wil komen, moet je zelf op zoek gaan.’⁷⁸

Doordat er niet gepraat werd over het verleden, was het voor de jongere generatie ook moeilijker om te begrijpen waar het precies om ging. Er waren ook ouders die vonden dat ze gefaald hadden om de RMS te verwezenlijken en werden liever niet geconfronteerd met dit feit. Ze waren bang om in verlegenheid gebracht te worden en probeerden beschamende vragen over de mislukte acties te voorkomen. Een andere reden waarom Molukse ouders zwegen over het verleden was het feit dat de jongere generatie beter integreerden in de Nederlandse samenleving.⁷⁹ Om hun kinderen niet in verwarring te brengen en hun integratie lastiger te maken, besloten ouders om het RMS-ideaal te verzwijgen. Wat ook meespeelde was het feit dat een eventuele terugkeer naar de Molukken steeds onrealistischer werd. De jongere generatie was in Nederland opgegroeid en was gewend geraakt aan de welvaart in dit land. Daarom legden ouders niet de nadruk op de noodzaak om terug te keren, maar werd benadrukt dat het belangrijk was om je roots te kennen en je afkomst nooit te vergeten.⁸⁰

Deze omslag is in dit onderzoek belangrijk, omdat in deze verminderde belangstelling voor de RMS een reden gevonden kan worden waarom er minder onvrede was onder Molukse jongeren. Ze spraken in kranten minder over de treinkaping bij De

⁷⁶ Bartels, *Ambon is op Schiphol*, 271.

⁷⁷ Ibidem, 271.

⁷⁸ Coen Verbraak, ‘Nabespreking: Wij Willen Leven! – 40 jaar na de Molukse kaping’, <https://www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2017/mei/wij-willen-leven.html> (geraadpleegd: 3 april 2018).

⁷⁹ Bartels, *Ambon is op Schiphol*, 272.

⁸⁰ Ibidem, 272.

Punt. De jongere generatie leek het belangrijker te vinden om te integreren in de Nederlandse samenleving. Dat heeft wellicht de mogelijkheid gecreëerd dat niet de politieke idealen, maar de sociale problemen van de Molukse gemeenschap in het nieuws kwam.

Aandacht voor sociale problemen

Door de integratie van Molukse jongeren eisten ze steeds meer hun eigen plek op in de multiculturele samenleving van Nederland. Ze profileerden zich niet alleen op politieke manieren, maar vroegen juist meer aandacht voor de sociale problemen in de Molukse gemeenschap.⁸¹ Zoals eerder in dit hoofdstuk al werd vermeld werkten Molukse organisaties nauw samen met sociale instellingen en de overheid om verdere integratie van Molukkers te bevorderen en om iets aan de achterstandspositie te doen. Het doel was om de sociale en economische positie in de samenleving te verbeteren. De regering had eenzelfde doel voor ogen. In 1983 werd de nota Minderhedenbeleid gepresenteerd in de Tweede Kamer. Het nieuwe beleid van de overheid was erop gericht om de emancipatie en participatie van minderheidsgroepen te bevorderen. Dat doel moest worden bereikt door de sociale en economische achterstand te verkleinen. Op het gebied van onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid, welzijn en gezondheidszorg werd er in deze nota nieuw beleid gepresenteerd.⁸² Het was de tweede regeringsnota over de Molukse problematiek in vijf jaar tijd. In 1978 werd al de Molukkersnota gepresenteerd, maar deze was meer gericht op de integratie van Molukkers in de Nederlandse samenleving.

Voor veel Molukkers waren de sociale problemen echter niet onbekend. Drugsgebruik, hoge werkloosheid en te hoge huisvestingslasten werden in 1984 door het IWM in het jaarlijkse verslag als grootste sociale problemen aangeduid. Het IWM was daarentegen wel ontevreden over de Minderhedennota, omdat de overheid ervoor had gekozen een algemeen beleid voor minderheidsgroeperingen te presenteren. Het inspraakorgaan was bang dat de Molukse inspraak verminderd zou worden en schreef dat 'zeer vele organisaties het oneens zijn met de dreigende aantasting van de Molukse inspraak.'⁸³

Ondanks deze kritiek bleven de overheid en lokale Molukse instellingen goed met elkaar samenwerken. De drie grootste sociale vraagstukken, die hierboven genoemd worden, kregen een gestructureerde aanpak. Ten eerste werd er in 1984 een apart landelijk ontwenningencentrum opgericht voor Molukse drugsverslaafden. Dit kwam mede voort uit het feit dat de algemene instellingen geen contacten hadden met verslaafden uit de Molukse gemeenschap. Uit ruwe schattingen uit 1981 bleek dat hulp voor Molukse jongeren hard nodig was. Tien procent van de Molukse jongeren tussen de achttien en

⁸¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 297.

⁸² Regeringsnota, Minderhedenbeleid, Tweede Kamer, 1982- 1983, 16102, nr. 20-21, 9-15.

⁸³ Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, *Tussen hangen en wurgen* (Utrecht 1985) 4.

vierentwintig jaar gebruikte heroïne. Ter vergelijking: onder Nederlandse jongeren lag het percentage rond de 0,6 procent.⁸⁴

Ten tweede gaf de overheid socioloog Justus Veenman de opdracht om de positie van Molukkers in het onderwijs en op de arbeidsmarkt in kaart te brengen. Hij constateerde dat in 1984 veertig procent van de Molukse beroepsbevolking werkloos was: ruim tweeënhalf keer zo hoog als de totale Nederlandse beroepsbevolking. Onder jongeren lag het percentage vaak nog hoger. Van de ondervraagde Molukse werklozen was driekwart al langer dan een jaar op zoek naar werk. Volgens Veenman waren de algemene economische ontwikkelingen in de jaren tachtig, het lage opleidingsniveau van de Molukkers, discriminatie op de arbeidsmarkt en de demografische opbouw van de Molukse gemeenschap (veel jongeren) de belangrijkste redenen voor de hoge werkloosheid.⁸⁵ Pas aan het eind van de jaren tachtig zou de regering met een duizendbanenplan komen die een deel van de werkgelegenheidsproblematiek moest oplossen.

Ten derde resulteerden problemen rond de huisvesting in Molukse wijken in een clash tussen de politie en de Molukse gemeenschap. In Capelle aan den IJssel weigerden Molukse bewoners in 1984 de huur te betalen. De huisvestingslasten waren te hoog en er was veel achterstallig onderhoud. Door de grote werkloosheid onder de Molukkers waren veel bewoners ook niet in staat om de huur te betalen. Het leidde ertoe dat bewoners hun huis uitgezet werden. Daarop volgde massaal verzet van de Molukkers, waar de politie hard tegen optrad.⁸⁶ Om verdere escalatie te voorkomen gingen vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap in gesprek met de overheid om een oplossing te zoeken voor de sociale problemen.

Op 10 oktober 1985 vroeg de Badan Persatuan, de Zuid-Molukse eenheidspartij, om een onderhoud met minister-president Ruud Lubbers over de wijze waarop de geschonden vertrouwensrelatie tussen overheid en Molukkers hersteld zou kunnen worden. Lubbers reageerde dat hij bereid was tot een gesprek en kondigde aan ter gelegenheid van hun vijfendertigjarig verblijf in Nederland publiekelijk uiting te willen geven aan de waardering voor Molukkers in Nederland.⁸⁷ De overheid zag dit als een kans om niet alleen een deel van de sociaaleconomische problemen van de Molukkers op te lossen, maar ook om een nieuwe basis te leggen voor een goede relatie met de Molukse gemeenschap. Daarnaast was de overheid ook bereid om de ex-KNIL-militairen eerherstel te bieden. Die waren na hun aankomst in Nederland in de jaren vijftig meteen ontslagen uit het leger. Het was nog steeds een groot pijnpunt voor de oudere generatie Molukkers.⁸⁸ De toenadering tot een gesprek laat de bereidheid van beide partijen zien om tot een oplossing te komen. Zowel de regering als de Molukkers had voordeel bij een samenwerking. Voor de regering was dit een kans om een einde te maken aan de maatschappelijke onrust die de sociale problemen veroorzaakten. Voor de Badan

⁸⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 298.

⁸⁵ *Ibidem*, 299.

⁸⁶ Kingmans, Lasomer en Tuit, *Op zoek naar een eigen plek*, 60.

⁸⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 303.

⁸⁸ *Ibidem*, 303.

Persatuan was het een kans om de positie van Molukkers in de samenleving te verbeteren.

Gezamenlijke Verklaring

Op 21 april 1986 werd een overeenkomst gesloten tussen de Badan Persatuan en de overheid, de Gezamenlijke Verklaring. Hierin werd besloten dat de eerste generatie Molukkers kon rekenen op eerherstel. Zij hadden in de koloniale tijd voor Nederland gevochten en waren na aankomst in Nederland meteen ontslagen als militair. De eerste generatie Molukkers kreeg nu jaarlijks een uitkering van tweeduizend gulden per jaar en een erepenning 'uit waardering voor uw inzet'. Er werden ook afspraken gemaakt om de arbeidsmarktpositie van Molukkers te verbeteren en het achterstallig onderhoud van de woningen in Molukse wijken aan te pakken. Er kwam ook geld beschikbaar om een Moluks historisch museum tot stand te brengen.⁸⁹ Daarnaast werden er maatregelen getroffen om de onderwijskansen van Molukse leerlingen te verbeteren. Scholen met Molukse leerlingen kregen de mogelijkheid om les te geven in de Molukse taal en cultuur. Molukse leraren kregen ondersteuning van het in 1988 opgerichte Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers (LSEM).⁹⁰ Het betekende een concrete uitvoering van de plannen die al beschreven waren in de eerdere twee regeringsnota's over Molukkers in Nederland.

In het *Nederlands Dagblad* kregen Lubbers en zijn kabinet complimenten voor hun onderhandelingen met de Molukkers. De krant schreef dat 'de premier zich in deze kwestie heeft laten leiden door overwegingen van goed staatsmanschap'.⁹¹ En verder:

'Premier Lubbers zal vrijwel zeker de geschiedenis ingaan als de bewindsman die het gelukte het onoplosbaar geachte Zuidmolukse probleem op te lossen'.⁹²

Het is duidelijk dat er heel enthousiast werd gereageerd op het akkoord van de regering en de Molukkers. Er was nog niets van het akkoord tot uitvoering gebracht, maar het was duidelijk dat er een belangrijke stap was gezet. Bij de Badan Persatuan overheerste de overtuiging dat er sprake was geweest van echte onderhandelingen. Premier Lubbers was erin geslaagd om de juiste snaar te raken bij de Molukkers, waardoor er een keer echt progressie kon worden geboekt.⁹³

Het kabinet-Lubbers had binnen een jaar een pakket maatregelen op tafel weten te krijgen, waarin concrete maatregelen waren opgesteld die de grootste sociale problemen van de Molukkers moesten oplossen. Het feit dat de overheid zich bereid toonde om ook geld vrij te maken voor de ex-KNIL-militairen kweekte veel goodwill in de

⁸⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 305.

⁹⁰ Kingmans, Lasomer en Tuit, *Op zoek naar een eigen plek*, 59.

⁹¹ *Nederlands Dagblad*, 'Kabinet-Lubbers verschaft Zuidmolukkers eerherstel', 23 april 1986, 7.

⁹² *Ibidem*, 7.

⁹³ *Ibidem*, 7.

Molukse gemeenschap. Het zorgde ervoor dat de Gezamenlijke Verklaring een stuk enthousiaster werd ontvangen dan de twee opgestelde regeringsnota's uit 1978 en 1983. Het verschil leek met name te zitten in de manier waarop het plan tot stand was gekomen. De regering had samen met Badan Persatuan de sociale plannen op papier gezet. Vervolgens werden de maatregelen ook in samenwerking met het IWM en de Badan Persatuan uitgevoerd. Dat zorgde voor een actieve participatie van de Molukkers in het sociale beleid van de regering. Het heeft mogelijk een groter draagvlak gecreëerd voor het nieuwe beleid. De Gezamenlijke Verklaring vormde het bewijs van de veranderde houding tussen de Nederlandse overheid en de Molukse gemeenschap.⁹⁴

In de maanden na het presenteren van de Gezamenlijke Verklaring valt op dat de rol van het publieke debat kleiner was geworden. Nu de politieke leiders van de Molukkers structureel samenwerkten met de regering was de noodzaak om de media te gebruiken verminderd. Het was niet meer noodzakelijk om op deze manier aandacht te vragen voor politieke standpunten. Beide partijen communiceerden nu regelmatig met elkaar, waardoor politieke discussies niet meer in het publieke debat werden gevoerd. Directe communicatie lijkt een reden te zijn waardoor er veel onvrede en onbegrip voorkomen kon worden. In die zin heeft het geleid tot een betere verstandhouding tussen de Molukse gemeenschap en de regering.

Alles leek goed te gaan, maar een jaar later werd Nederland opgeschrikt door de actiegroep Gerakan Maluku. De Molukse groepering was in de ochtend van 11 juni 1987 verantwoordelijk voor bommeldingen in zes verschillende treinen. Na onderzoek van de Explosieven Opruimingsdienst bleek het te gaan om nepbommen die bestonden uit wekkers waar draden en klei aan bevestigd waren. Later op de dag werden opnieuw drie verdachte pakketjes aangetroffen in treinen. Daaraan ging geen bommelding vooraf. Ook deze pakketjes bleken geen gevaarlijke inhoud te bevatten. Het gevolg was dat het treinverkeer de hele dag ernstig ontregeld was.⁹⁵

De bommeldingen kwamen precies tien jaar na de beëindiging van de gijzeling bij De Punt. Een woordvoerder van het IWM zei te vermoeden dat de bommeldingen waren bedoeld om in breder verband de aandacht te vestigen op de nog altijd bestaande Molukse problematiek.⁹⁶ 11 juni is ook de datum waarop de Molukse gemeenschap elk jaar de omgekomen treinkapers bij De Punt herdenkt. Met de bommeldingen probeerden de Gerakan Maluku de aandacht van de hele Nederlandse bevolking te vestigen op het onrecht wat de Molukkers op die dag was aangedaan door de overheid. De actie van deze kleine groep Molukkers kreeg echter geen gevolg en had geen weerslag op de samenwerking met de regering.

⁹⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 307.

⁹⁵ *Trouw*, 'Politie massaal achter onbekende actiegroep aan', 12 juni 1987, 3.

⁹⁶ *Ibidem*, 3.

Conclusie

In de periode van 1982 tot 1987 werd er verder gegaan met het oplossen van de sociale problemen die zich voordeden in de Molukse gemeenschap. Er werden initiatieven opgezet om drugsgebruik tegen te gaan en er ontstonden meerdere werkgelegenheidsprojecten.⁹⁷ Het waren uiteindelijk stappen die zouden leiden tot de Gezamenlijke Verklaring in 1986. Een samenwerking tussen het IWM en de Badan Persatuan aan de ene kant en de regering aan de andere kant was op poten gezet. Het lijkt op een bewuste keuze van de regering om de belangrijkste Molukse organisaties actief te betrekken bij de sociale plannen. Door het beleid van de regering nam de aandacht voor de treinkaping bij De Punt af en waren beide partijen dichterbij elkaar gekomen.

Toch waren er in deze periode een paar momenten van onvrede binnen de Molukse gemeenschap. Interviews met treinkapers uit de jaren zeventig zorgden weer politieke aandacht voor de gijzeling bij De Punt. Het zorgde ervoor dat de boosheid onder Molukkers weer naar boven kwam, maar niet genoeg om het wantrouwen in de regering weer te laten toenemen. Heeft de Molukse onvrede daarmee wel het beleid van de regering aangaande De Punt beïnvloed? Deels wel. De regering leek te beseffen dat de sociale problemen van de Molukkers leidden tot de maatschappelijke onrust. Daar hoorde ook de onvrede over het optreden van de mariniers bij De Punt bij. De sociale verbeteringen namen een groot deel van die onvrede weg, waardoor discussies over De Punt naar de achtergrond verdwenen. In de jaren negentig brak er een nieuwe periode aan, waarin er verder gegaan werd met de uitvoering van de sociale plannen, maar waar wederom een documentaire voor maatschappelijke onrust onder Molukkers zou zorgen.

⁹⁷ Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool*, 178-188.

Hoofdstuk 3 – Derde generatie

In de periode van 1987 tot en met 2000 werd er een begin gemaakt met de sociale plannen, die in de Gezamenlijke Verklaring van 1986 op papier waren gezet. Het IWM en de Badan Persatuan bleven in gesprek met de regering om toe te zien dat de plannen ook daadwerkelijk uitgevoerd werden. Er vonden in deze periode ook een aantal ontwikkelingen binnen de RMS plaats. In de jaren negentig moest er binnen de RMS een opvolger gezocht worden voor de vertrekkende president in ballingschap Johan Manusama. De opvolging trok de aandacht van de media, waardoor het uitgebreid in het nieuws verscheen. Dit had tot gevolg dat ook Molukse jongeren de opvolging op de voet volgden, waardoor er onder de jongeren een hernieuwde interesse ontstond voor de RMS. Dat maakt het interessant voor het onderzoek, omdat de betrokkenheid van de jongere generatie een nieuwe ontwikkeling binnen de gemeenschap vormde. Het hoofdstuk eindigt met het uitbreken van de burgeroorlog op de Molukken in 1999. Vanwege het uitblijven van een reactie van de Nederlandse regering zorgden Molukse jongeren voor nieuwe maatschappelijke onrust in de samenleving.

Uitvoering sociale hervormingen

De plannen in de Gezamenlijke Verklaring moesten in de praktijk nog wel worden uitgevoerd. Aan Molukse kant richtten de Badan Persatuan en het IWM een aantal werkgroepen op die de uitvoering op zich zouden nemen. Het IWM beschikte over een groep medewerkers en externe deskundigen die al jarenlang kennis hadden opgedaan op de specifieke terreinen die waren opgenomen in de Gezamenlijke Verklaring.⁹⁸ Ondanks de goede bedoelingen bleken een aantal afspraken in de praktijk moeilijk ten uitvoer te brengen. Er deden zich enkele problemen voor die van invloed waren op de verhoudingen tussen de Molukse gemeenschap en de regering in de jaren negentig.

Het regelen van een jaarlijkse uitkering voor de eerste generatie Molukkers was de eerste afspraak uit de overeenkomst. De Badan Persatuan stelde een bedrag van tweeduizend gulden per jaar voor. Daarnaast moest er een ondergrens komen van zesduizend gulden, zodat nabestaanden van de degenen die snel na de afspraken zouden komen te overlijden ook konden rekenen op een goede uitkering.⁹⁹ De regering ging akkoord met dit voorstel. Dit akkoord heeft ervoor gezorgd dat de regering tot en met 2005 een bedrag van ongeveer vijftig miljoen euro heeft uitgekeerd. Daarnaast werden ook een Moluks historisch museum en een Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers snel opgericht.¹⁰⁰

⁹⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 308.

⁹⁹ *Ibidem*, 308.

¹⁰⁰ Kingmans, Lasomer en Tuit, *Op zoek naar een eigen plek*, 59.

De tweede afspraak was het verbeteren van de huisvesting in Molukse wijken. Het ging om de overdracht van twaalf Molukse woonwijken, die nog tot het Rijk behoorden, naar gemeenten en woningcorporaties. Om dit proces te bevorderen kreeg de Badan Persatuan voor vijf jaar een jaarlijkse subsidie van driehonderdduizend gulden om huisvestingsconsulenten aan te stellen. Het lukte echter niet om deze overdracht in vijf jaar te realiseren. Daarom ondertekenden het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en de gemeenten in december 1990 een overeenkomst, waarin de gemeenten zich verplichtten om de overdracht ondanks de vertraging af te ronden.¹⁰¹ Deze verplichting liet zien dat de sociale hervormingen door het ministerie belangrijk gevonden werden en dat er na vertraging niet naar een excuus gezocht werd om het project af te blazen. Het paste daarmee in het beleid dat in 1986 was gestart en vier jaar later werd doorgezet.

De derde afspraak was het verminderen van de hoge werkloosheid onder de Molukse beroepsbevolking. Dit project kwam moeizaam op gang. Mede door de economie kwamen er weinig banen vrij voor Molukse werkzoekenden. Uiteindelijk besloot minister van Dijk van Binnenlandse Zaken dat de overheid een deel op zich moest nemen: driehonderd Molukkers zouden een baan krijgen bij het Rijk.¹⁰² In 1989 kreeg de minister een aantal Kamervragen over de voortgang van dit plan. De minister antwoordde door per ministerie aan te geven hoeveel vacatures er gereserveerd zouden worden voor Molukkers. Daarnaast was er een gerichte campagne opgezet door te adverteren in het Molukse maandblad *Marinjo* en door het verspreiden van een vacaturekrant bij Molukse instellingen. Ondanks de steun van de Badan Persatuan lukte het de minister om het duizend-banenplan in 1989 af te ronden.¹⁰³ Uiteindelijk werd het project met vertraging afgerond. In 1992 waren 1264 structurele banen gecreëerd voor de Molukse beroepsbevolking.

Ondanks de vertraging kan worden verondersteld dat dit succes het vertrouwen van het IWM en de Badan Persatuan in de overheid heeft vergroot. Dit keer werden ze niet teleurgesteld door de beloftes van de regering. Deze waardering kwam recent naar voren bij de dood van toenmalig minister-president Ruud Lubbers. Hij was degene die samen met de Badan Persatuan verantwoordelijk was dat de Gezamenlijke Verklaring was getekend. Na zijn dood spraken meerdere Molukkers publiekelijk vol lof over hem en tekenden zij het condoleanceregister.¹⁰⁴ Augustinus Tuparia was destijds voorzitter van de Molukse wijkraad:

‘We hebben heel goede herinneringen aan deze minister-president. Meer dan duizend, misschien wel veertienhonderd tot vijftienhonderd jonge Molukkers vonden een baan. En

¹⁰¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 309.

¹⁰² Ibidem, 315.

¹⁰³ Handelingen Tweede Kamer 1988-1989, aanhangsel nr. 864, 1731.

¹⁰⁴ *RTV Drenthe*, ‘Molukkers tekenen condoleanceregister Ruud Lubbers’, 20 februari 2018, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/131526/Molukkers-tekenen-condoleanceregister-Ruud-Lubbers> (geraadpleegd: 28 mei 2018).

Lubbers zag het belang van de overeenkomst. Hij dacht van we hebben al een politiek meningsverschil met de Molukkers. En dan komt daar ook nog de grote werkloosheid bij. Waar zou dat toe gaan leiden? Ik spreek vrienden, mijn generatiegenoten die toen actief waren, en zij hebben het condoleanceregister getekend. Het was een hele belangrijke bijdrage aan het welzijn van de Molukkers in Nederland. Het was wel een taboe om toen over de politieke meningsverschillen te praten. Maar de regeling was in ieder geval een gebaar. En dat overheerst absoluut in mijn herinnering aan Lubbers'.¹⁰⁵

Dit citaat laat zien hoe de verhoudingen tussen de regering en de Molukkers waren veranderd. Het leek in de jaren zeventig ondenkbaar dat er zo gesproken zou worden over een lid van de Nederlandse regering. Het onderstreept nogmaals het belang van de Gezamenlijke Verklaring, die naar het schijnt veel onvrede en teleurstelling heeft weggenomen. Gezien het veelvuldige overleg tussen enerzijds de Badan Persatuan en het IWM en anderzijds de ministeries van Binnenlandse Zaken en van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur kan geconcludeerd worden dat beide kanten elkaar vertrouwden als betrouwbare gesprekspartner. De basis van dit vertrouwen was gelegd aan het begin van de jaren tachtig en deze lijn werd doorgetrokken in de jaren negentig. Het succes van het duizend-banenplan liet zien dat deze gesprekken ook konden worden omgezet in tastbare resultaten. Daardoor leek de dreiging van het gebruik van geweld door Molukse jongeren steeds verder weg te liggen. Gewelddadige acties van eenlingen zijn nooit uit te sluiten, maar door het continue contact tussen beide partijen leek het vertrouwen in elkaar toegenomen.

Dit werd ook bevestigd door de burgemeester van Assen, Jan Willem Masman. In Assen woonden een groot aantal Molukkers en bovendien vonden de treinkapingen in Drenthe plaats. In 1990 trad hij na dertien jaar af. Zodoende had hij de gijzelingen en de gevolgen van dichtbij meegemaakt. Hij had het gevoel dat het Molukse radicalisme was weggeëbd:

'Het politieke radicalisme van de jaren zeventig is sowieso afgenomen, dat is één. En ten tweede is er natuurlijk bij de Molukkers sprake van veel verdriet: ook hun mensen zijn omgekomen bij de kapingen. (...) Vroeger was bij gezagsgetrouwe Molukkers het woord van de burgemeester heilig. Tegelijkertijd was ik de belichaming van een slecht bestuur. Die scherpte is nu veranderd.'¹⁰⁶

Door het succes van de plannen uit de Gezamenlijke Verklaring is de onvrede over de treinkaping bij De Punt in het publieke debat niet meer te zien. Zoals burgemeester Masman ook aangeeft is de scherpte tussen beide partijen verdwenen. Na de beëindiging van de kaping leek een deel van de Molukkers de regering te zien als onbetrouwbaar. Dertien jaar later leek dat vertrouwen enigszins hersteld. Het IWM en de Badan

¹⁰⁵ RTV Drenthe, 'Molukkers tekenen condoleanceregister Ruud Lubbers', 20 februari 2018.

¹⁰⁶ *Nederlands dagblad*, 'Asser burgemeester Masman zwaait sportief af', 17 maart 1990, 13.

Persatuan werden door de regering niet meer als probleem gezien, maar als deel van de oplossing voor de Molukse problematiek. Het had ervoor gezorgd dat de onvrede over De Punt in deze periode weinig te vinden is. Dat was dus de manier waarop de regering in deze periode omging met de onvrede over De Punt. De kaping werd niet meer genoemd en het lukte om de aandacht van de Molukse gemeenschap bij de sociale hervormingen te krijgen.

Hernieuwd geloof in RMS

Er vond eind jaren tachtig een aantal ontwikkelingen binnen de RMS plaats die invloed hadden op de positie en het belang van de RMS voor Molukse jongeren. Dit is van belang, omdat juist het streven naar een vrije Molukse staat jongeren had gedreven treinkapingen uit te voeren in de jaren zeventig. Eind jaren tachtig werden er nog steeds mogelijkheden gezocht om het RMS-ideaal te verwezenlijken. Er waren vanuit de Badan Persatuan en leden van het kabinet van RMS-president Manusama contacten ontstaan met Libië. Deze contacten hadden als doel om diplomatieke steun te verwerven, zodat de zaak van de RMS op de internationale agenda gezet kon worden.¹⁰⁷ Libië bleek ook bereid om militaire trainingen te geven aan Molukse jongeren. Manusama wilde alleen diplomatieke steun en sprak uiteindelijk zijn veto uit.¹⁰⁸ Vanwege de positieve ontwikkelingen die de sociale hervormingen met zich meebrachten, kan verondersteld worden dat Manusama niet van plan was dit te verstoren met militaire trainingen in Libië. Manusama had ook na de gijzeling bij De Punt een gematigde toon aangehouden en zette deze lijn voort in de jaren negentig.

In 1990 werd het 40-jarig jubileum van de RMS-proclamatie gevierd. De viering van het jubileum verliep dramatisch. Tijdens de jaarlijkse demonstratie in Den Haag maakten zo'n vijfhonderd Molukse jongeren zich los van de groep demonstranten en zetten koers richting de Indonesische ambassade. Daar kwamen ze in gevecht met ME'ers. De Molukkers gooiden met stenen en molotovcocktails, waardoor achtentwintig agenten gewond raakten. Uiteindelijk werden er tien Molukkers opgepakt.¹⁰⁹ Manusama tilde niet zwaar aan de rellen: 'Nederlanders protesteren zelf ook vaak met geweld.'¹¹⁰

Maar toch bleek het later geen incident. Bij het jubileum van de RMS in 1995 en 2000 braken er wederom rellen uit.¹¹¹ Het leek geen diepgewortelde onvrede te zijn over hun situatie in Nederland, maar emoties van jonge Molukkers die de overhand namen. Er leek geen controle meer te zijn als ze in de buurt van de Indonesische ambassade kwamen. Doordat deze emoties alleen bij een jubileum van de RMS-proclamatie naar boven kwamen, lijkt het erop dat de woede gericht was op Indonesië en niet op de

¹⁰⁷ Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool*, 207.

¹⁰⁸ Ibidem, 207.

¹⁰⁹ *De Telegraaf*, 'Zuidmolukkers', 26 april 1990, 2.

¹¹⁰ *De Telegraaf*, "Rellen werpen smet op onze idealen", 27 april 1990, 2.

¹¹¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 349.

Nederlandse regering. Molukkers zien Indonesië als de bezetters van de eilandengroep Molukken. Het wordt hen door dat land onmogelijk gemaakt om een vrije Molukse staat te stichten, de RMS. In de kranten zijn er in deze periode geen andere gewelddadige acties van Molukse jongeren in Nederland te vinden. De onvrede was in dit geval dus niet gelieerd aan de gijzeling bij De Punt, maar aan de positie van de Molukkers in relatie met Indonesië.

In april 1991 gaf Johan Manusama aan dat hij wilde opstappen als president van de RMS.¹¹² Manusama was zevenentwintig jaar president van de RMS geweest en vormde min of meer het gezicht van de Molukse gemeenschap. In verschillende Molukse organisaties werd gezocht naar een opvolger. De discussies rond de opvolging hadden voor flink wat publiciteit gezorgd voor de RMS. Daarom werd de opvolging ook door veel Molukkers gevolgd die niets met de RMS hadden. Omdat de opvolger het nieuwe gezicht naar buiten toe zou worden was de hele gemeenschap benieuwd wie het zou worden. Na een lange selectieprocedure werd uiteindelijk in 1993 de Molukse arts Frans Tutuhatonewa gekozen als nieuwe president van de RMS.¹¹³ Deze arts hebben we in het eerste hoofdstuk gezien als arts die door Molukse nabestaanden van de treinkapers was aangewezen om de autopsierapporten van het Gerechtelijke Laboratorium door te nemen. Tutuhatonewa was al jaren een belangrijk figuur binnen de RMS.

Zoals gezegd kregen ook de jongeren van de derde generatie Molukkers interesse in de RMS. Ze organiseerden discussiebijeenkomsten over de RMS en de Molukse geschiedenis en waren geïnteresseerd in hun roots. In dezelfde periode viel de Sovjet-Unie uiteen, waardoor onafhankelijkheid voor kleinere bevolkingsgroepen in Oost-Europa weer mogelijk was geworden. Geïnspireerd door het ontstaan van nieuwe onafhankelijke staten begonnen Molukse jongeren ook weer te geloven in een vrije Molukse staat.¹¹⁴ Dit leidde echter niet tot acties om de regering onder druk te zetten. Vanaf 1999 werd deze generatie wel steeds actiever in het publieke debat. Dat had met name te maken met de burgeroorlog die uitgebroken was op de Molukse eilanden.

Molukse burgeroorlog

In januari 1999 liep een ruzie tussen een christelijke buschauffeur en een islamitische passagier uit de hand in Ambon op de Molukken. Het was de aanleiding voor een burgeroorlog die drie jaar lang de eilanden zou teisteren. De oorlog kostte naar schatting tussen de vijfduizend en zevenduizend mensen het leven en nog eens zevenhonderdduizend sloegen op de vlucht.¹¹⁵ Het zorgde ook in Nederland voor onrust in de samenleving. Een deel van de Molukse jongeren was ontevreden dat de regering

¹¹² Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool*, 208-209.

¹¹³ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 339.

¹¹⁴ Ibidem, 339-340.

¹¹⁵ Ibidem, 341.

zich niet inzetten voor het bestrijden van de gewelddadigheden op de Molukken.¹¹⁶ De onvrede leek zo ver te gaan dat er wederom rekening gehouden moest worden met gewelddadige acties door Molukse jongeren.

De Binnenlandse Veiligheidsdienst hield op 4 mei 2000 serieus rekening met een aanslag op koningin Beatrix door een Molukse groepering. Tijdens de herdenking lagen op de gebouwen rond het Nationaal Monument scherpschutters op de daken om een eventuele aanslag te voorkomen. De Amsterdamse politie zei alleen aanwijzingen te hebben dat bepaalde groepen de orde wilden verstoren.¹¹⁷ De bedreiging paste wel bij de onrust die Molukse jongeren dat jaar veroorzaakte. Rond de vijftigste herdenking van het uitroepen van de RMS verklaarden een paar jongerengroepen de onafhankelijkheidsstrijd te willen voortzetten. Hetzelfde gold voor de Vrije Zuid-Molukse Jongeren die een maand eerder de Indonesische Overzeese Bank in Amsterdam bezetten. Zij kondigden toen 'illegale acties' aan.¹¹⁸ Ook de Molukse actiegroep 'KomAmbondo' kondigde gewelddadige acties aan tegen Indonesische instellingen in Den Haag, Amsterdam, Wassenaar en Leiden: 'In de jaren zeventig zijn keiharde, gewapende acties gevoerd door Molukse jongeren in Nederland. Nu is de tijd wederom aangebroken om keihard toe te slaan, maar gericht op Indonesische vertegenwoordiging in Nederland', aldus de brief van de actiegroep.¹¹⁹ Deze dreigementen lieten zien dat de jongere generatie Molukkers actief bezig was met het RMS-ideaal. De regering hield er in ieder geval rekening mee dat deze dreigementen ook in gewelddadige acties omgezet zouden kunnen worden. De Molukse burgeroorlog zorgde ervoor dat deze gevoelens in het publieke debat werden geuit. Dat gebeurde juist in een periode waarin gewelddadige acties op Nederlands grondgebied ver weg leek te liggen. De positie van Molukkers was in de jaren negentig op sociaal en economisch gebied versterkt. Het was echter de positie van Molukkers op de Molukken die voor maatschappelijke onrust in Nederland zorgde.

In januari 2000 kwam al in het nieuws dat Molukkers in Nederland geld verzamelden, zodat hun familieleden op de Molukken wapens konden kopen.¹²⁰ Een Molukker zei daarover: 'Jammer dat het kapitaal kost om wapens te kopen en wij zo weinig hebben. We moeten dus op zoek naar fondsen.'¹²¹ De dreiging bleef aanhouden toen de groep Vrije Molukse Jongeren in september 2000 dreigden met het plegen van gewelddadige acties in Nederland.¹²² G. Makatita en P. Patty, beiden woordvoerders van de groep, kondigden gerichte acties aan met molotovcocktails en bommen. Doelwit

¹¹⁶ *De Volkskrant*, 'Vrije Molukse Jongeren handhaven dreigement', 11 september 2000, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/vrije-molukse-jongeren-handhaven-dreigement~bb9cabd0/> (geraadpleegd: 3 juni 2018).

¹¹⁷ *Trouw*, 'BVD verwachtte Molukse aanslag', 8 juni 2000, <https://www.trouw.nl/home/bvd-verwachtte-molukse-aanslag~a1b75318/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *De Volkskrant*, 'Molukkers sturen geld voor wapens', 12 januari 2000, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/molukkers-sturen-geld-voor-wapens~bd76edfc/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *De Volkskrant*, 'Vrije Molukse Jongeren handhaven dreigement', 11 september 2000.

waren de mensen 'die schuld hebben aan wat er nu gebeurt.'¹²³ Met deze mensen werden premier Kok en minister Van Aartsen van Buitenlandse Zaken bedoeld. Het was een reactie op de uitspraken van Kok op de Verenigde Naties in New York. Op deze vergadering vroeg hij Indonesië om een einde te maken aan het geweld op de Molukken. Dat was voor de Vrije Molukse Jongeren te weinig. Zij hadden meer steun verwacht van de Nederlandse regering. De groep leek de regering niet alleen verantwoordelijk te stellen voor de positie van de Molukkers in Nederland, maar ook voor de positie van Molukkers op de Molukken. De regering ging hier niet in mee. Maar ook binnen de Molukse gemeenschap werd er geprobeerd om de jongeren te kalmeren.

RMS-president Tutuhatonewa nam deze taak op zich en was na een gesprek met de leden van de groep ervan overtuigd dat ze geen harde acties zouden ondernemen. De twee mannen werden wel opgepakt wegens bedreiging met misdrijven tegen het leven.¹²⁴ Het resultaat was wel dat vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap door het kabinet werden uitgenodigd om te praten over de situatie op de Molukken en welke rol de regering in het conflict zou kunnen spelen.¹²⁵ Ondanks de dreigementen had premier Kok erop aangedrongen dat ook jongeren zouden aanschuiven bij het gesprek. Kok probeerde zoveel mogelijk in gesprek te blijven met de Molukse gemeenschap in Nederland om de rust te bewaren. Hij zei daarover:

'Terwijl we vooral aandacht moeten geven aan de mensen die zich niet laten horen. Die thuiszitten en zich zorgen maken over de situatie op de eilanden. Hen moeten we de hand reiken. We moeten kijken wat we samen kunnen doen. Nu is er een overdaad aan belangstelling voor kleine groepen die veel lawaai maken.'¹²⁶

Het was uitgesloten dat Nederland op welke manier dan ook zou ingrijpen in een conflict op het grondgebied van Indonesië. Kok probeerde zo transparant mogelijk de dialoog open te houden met de Molukkers, zodat het standpunt van de Nederlandse regering voor iedereen helder was. In 2000 waren de spanningen weer toegenomen door de uitspraken van jonge Molukkers in verschillende kranten. Net als de rellen bij de vieringen van de RMS-proclamatie leek de boosheid in eerste instantie vooral gericht op Indonesië. Maar doordat de Nederlandse regering weinig actie ondernam – en de regering kon gezien de internationale machtsverhoudingen ook weinig doen – sloeg de onvrede ook over op leden van de regering.

De onvrede van Molukse jongeren had niet direct iets te maken met de treinkaping bij De Punt. Toch zijn de gebeurtenissen uit 2000 belangrijk om in dit onderzoek te laten zien. Het laat zien dat ondanks de goede relatie tussen de regering en

¹²³ *De Volkskrant*, 'Vrije Molukse Jongeren handhaven dreigement', 11 september 2000.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ *Trouw*, 'Kabinet met Molukse jongeren om de tafel', 13 september 2000, <https://www.trouw.nl/home/kabinet-met-molukse-jongeren-om-de-tafel~a927f1ab/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

¹²⁶ Ibidem.

de Badan Persatuan er een kleine groep Molukse jongeren redenen vond om die relatie op het spel te zetten. Ook de manier waarop de jongeren hun onvrede uitten, was direct dreigend. Er werden geen demonstraties georganiseerd, maar er werd bedreigd met gewelddadige acties op belangrijke politici. Ze waren niet bang om op deze manier de regering onder druk te zetten. Het deed denken aan de manier waarop Molukse jongeren in de jaren zeventig ervoor kozen om hun onvrede duidelijk te maken. Uiteindelijk werden de dreigementen niet omgezet in gewelddadige acties tegen de regering.

Documentaire Dutch Approach

In het najaar van 2000 kwam de onvrede nog een keer naar boven. Een fragment uit de documentaire Dutch Approach zorgde voor veel commotie. In de vierdelige serie kwam de geschiedenis van de Molukkers in Nederland aan bod, maar er werd maar één uitspraak onthouden. In een fragment uit 1987 noemde oud-minister-president Joop den Uyl de aanval van de mariniers bij De Punt een executie: ‘Het blijft een executie van mensen - ... in overtreding, maar het is een executie’.¹²⁷ De uitspraken van Den Uyl waren gedaan in een talkshow die nooit op tv was uitgezonden. Toch moeten zijn woorden niet uit de context gehaald worden. Het geknipte fragment zorgde voor veel boosheid bij de Molukkers, maar Den Uyl zei ook in de uitzending:

‘Er is natuurlijk -terecht denk ik- met een overmaat aan geweld opgetreden (...) maar ik blijf erbij dat die geweldstoepassing, hoe onvermijdelijk ook, in zichzelf een verschrikking is. Ik aanvaard de verantwoordelijkheid, maar het maakt uiteindelijk duidelijk waarom ik inderdaad tot het laatst heb gezocht naar middelen en wegen om dit te voorkomen.’¹²⁸

Het woord ‘executie’ was nog niet eerder door de regering gebruikt en zorgde voor veel boosheid bij de Molukse gemeenschap. Er moet worden aangetekend dat Den Uyl deze uitspraken deed toen hij niet meer in functie bij de regering was. Hij sprak deze woorden op persoonlijke titel. Maar voor de perceptie van de Molukkers maakte dat niets uit. Voorzitter C. Nikijuluw van het Moluks Nationaal Congres was vooral bang voor de gevolgen in de gemeenschap:

‘Ik neem het de documentairemakers erg kwalijk dat zij met veel ophef deze beelden laten zien. Ze spelen in op recente onrust in de gemeenschap. Iedereen heeft bekenden onder de actievoerders, ikzelf zag mijn eigen neef liggen, neergeschoten. (...) Wij

¹²⁷ *NRC Handelsblad*, ‘Beroering Molukkers om tv-film’, 1 november 2000, <https://www.nrc.nl/nieuws/2000/11/01/beroering-molukkers-om-tv-film-7516683-a1189207> (geraadpleegd: 6 juni 2018).

¹²⁸ *Trouw*, ‘Documentaire: iedereen boos’, 3 november 2000, <https://www.trouw.nl/home/documentaire-iedereen-boos~a0ee84ce/> (geraadpleegd: 6 juni 2018).

proberen jongeren in te tomen. De documentaire kan hen net het duwtje geven om tot geweld over te gaan.¹²⁹

De documentaire verscheen ook op een ongelukkig moment. De ophef waar Nikijuluw op doelde waren de recente bedreigingen van een groep jonge Molukkers aan het adres van minister-president Kok en minister Van Aartsen. De burgeroorlog had ervoor gezorgd dat er weinig nodig was om de onvrede van de Molukkers naar boven te brengen. De documentaire leek oude gevoelens over het optreden van de mariniers bij De Punt weer op te rakelen. Zo bleek dat na drieëntwintig jaar het nog steeds lastig was om een discussie op gang te brengen over de treinkaping bij De Punt.

De regering koos ervoor om niet te reageren op de ophef over de documentaire. Het was een persoonlijke uitspraak geweest van Den Uyl, dus de regering hoefde zich ook niet te verantwoorden. Het leidde op dat moment ook niet tot de vraag om een nieuw onderzoek naar de gebeurtenissen in de trein op te starten. In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat die vraag er uiteindelijk wel komt.

Conclusie

In de jaren negentig werden de sociale plannen van de jaren tachtig uitgevoerd. Daarmee werd de samenwerking tussen de Badan Persatuan en de regering aan de andere kant voortgezet. Het structurele overleg over het verbeteren van de positie van Molukkers in Nederland had gezorgd voor rust. Hoe was dat in de relatie tussen de beide partijen te zien? Ten eerste werd in de jaren negentig het publieke debat amper gebruikt om steun of aandacht voor hun standpunten te krijgen. Na de Gezamenlijke Verklaring van 1986 had het veelvuldige overleg ervoor gezorgd dat de media minder nodig waren. Deze lijn werd in de jaren negentig doorgezet. Ten tweede werd er in deze periode vrijwel niet gesproken over het optreden van de mariniers bij de beëindiging van de treinkaping bij De Punt. Het succes van de sociale verbeteringen had ervoor gezorgd dat de positie van Molukkers in Nederland was verbeterd. Daarmee was niet alleen de aandacht van De Punt weggenomen, maar was ook een groot deel van de onvrede ten opzichte van de regering verdwenen. Het beleid van de regering had in dat opzicht gewerkt.

Had de onvrede van de Molukkers het beleid van de regering ten opzichte van De Punt in deze periode beïnvloed? In zekere zin wel. Zoals gezegd kwam er in deze periode weinig onvrede van Molukkers naar boven over De Punt, maar de onvrede uit de jaren tachtig had tot de uitvoering van nieuw sociaal beleid in de jaren negentig geleid. Daarmee was de kwestie De Punt echter nog niet opgelost. Vanaf 2013 zou een nieuw onderzoek van de autopsierapporten van de slachtoffers van de gijzeling de kwestie weer in het nieuws brengen. Het leek eindelijk tijd om het optreden van de mariniers in de trein opnieuw te onderzoeken.

¹²⁹ *Trouw*, 'Documentaire: iedereen boos', 3 november 2000.

Hoofdstuk 4 – De rechtszaak

Een nieuw onderzoek van Jan Beckers en één van de treinkapers bij De Punt Junus Ririmasse bracht in 2013 nieuwe informatie aan het licht over de doodsoorzaak van de slachtoffers van de gijzeling bij De Punt. Het riep vragen op of het optreden van de mariniers en het gebruikte geweld gerechtvaardigd was of dat twee van de treinkapers waren geëxecuteerd in de trein. Het is daarom belangrijk om het te behandelen, omdat dit onderzoek de aanzet was tot de daaropvolgende rechtszaak. Naar aanleiding van de bevindingen van Beckers en Ririmasse besloot de regering om zelf ook onderzoek te doen naar de acties van de mariniers in de trein. Het was voor het eerst in bijna veertig jaar dat de regering besloot om het eigen optreden bij de gijzeling nader te bestuderen.

Onderzoek autopsierapporten

In de inleiding van het rapport benadrukte Beckers dat de gijzeling bij De Punt niet gezien moet worden als terrorisme. Hij legde uit:

‘Ook omdat zij vanaf het begin hadden besloten geen gijzelaars te doden en indien nodig alleen hun eigen leven te offeren. Hun actie was niet tegen de levens van onschuldige burgers gericht en moet daarom worden omschreven als politiek gewelddadig activisme, waarbij het gebruik van geweld doelbewust zodanig beperkt blijft dat er geen doden bij vallen. En er hoeft geen twijfel over te bestaan dat dit ook voor de actie bij De Punt gold.’¹³⁰

Hiermee probeerde Beckers aan te geven dat ingrijpen met geweld door de mariniers overbodig was. Indirect wordt daardoor ook geïmpliceerd dat de acht doden niet op het conto van de gijzelnemers zijn te schrijven, maar de verantwoordelijkheid zijn van de regering. Dat standpunt is overigens niets nieuws. Het is hetzelfde gevoel dat al tientallen jaren leeft bij een deel van de Molukse gemeenschap. Wat wel nieuw is aan het onderzoek van Beckers is dat hij met Ririmasse alle autopsierapporten van de slachtoffers heeft onderzocht en zich geconcentreerd heeft op sporen in de trein, de kogels en fragmenten uit de lichamen van alle overledenen en getuigenverklaringen.¹³¹ We zullen de belangrijkste conclusie hier behandelen.

Na de gijzeling bij De Punt werd er door de Officier van Justitie te Assen bewijs verzameld voor het strafrechtelijk onderzoek. Aan het Gerechtelijk Laboratorium uit Rijswijk werd daarom gevraagd om de dood van de twee omgekomen gegijzelden te onderzoeken.¹³² Hoe de Molukse gijzelnemers om het leven waren gekomen was voor

¹³⁰ J. Beckers, *Het drama van De Punt*, (2013) 1-2.

¹³¹ Ibidem, 4.

¹³² Ibidem, 2-3.

het strafrechtelijk onderzoek geen prioriteit, dus werden deze lichamen nog niet onderzocht. Dat verzoek kwam twee maanden later op 3 augustus 1977. Wapendeskundige bij het Gerechtelijk Laboratorium C. van Brakel kreeg als opdracht om ‘de projectielen c.q. restanten daarvan die aangetroffen zijn in de lichamen van de slachtoffers’ te onderzoeken.¹³³ Van Brakel mocht wel de kogels en fragmenten van kogels uit de lichamen onderzoeken, maar hij kreeg niet de beschikking over de wapens van de mariniers. Van Brakel zei daar zelf over: ‘Wij hebben geen enkel wapen gehad van de mariniers. Niks. Het was een geheime operatie.’ Het onderzoek werd op 3 januari 1978 afgerond.¹³⁴

Het is onduidelijk of het gebruikelijk is dat mariniers hun wapen niet hoeven af te staan voor onderzoek. Het paste daarmee wel in de lijn van het strafrechtelijk onderzoek. De manier waarop de mariniers gehandeld hadden in de trein was geen discussie. Er kan verondersteld worden dat de focus van de Officier van Justitie lag bij het berechten van de levende treinkapers en niet bij het vervolgen van de mariniers.

Wat heeft het onderzoek van Beckers en Ririmasse naar de autopsierapporten opgeleverd? Bij de analyse van de rapporten hadden ze de hulp ingeroepen van een forensisch patholoog. We beginnen met het type munitie dat er door de mariniers gebruikt was in de trein. Het was al eerder gedocumenteerd dat de revolvers van de mariniers geladen waren met Hollow Point 5 patronen. Deze zware munitie is bedoeld om te doden en hoewel het verboden is om deze soort kogels te gebruiken op burgers, was de mariniers toch toestemming gegeven.¹³⁵ Dat op zichzelf is al een opvallend gegeven, maar niet waar de latere rechtszaak om zou draaien. De Nederlandse staat is aangeklaagd vanwege het executeren van twee van de omgekomen treinkapers, namelijk Hansina Uktolseja en Max Papiliaya. Daarom behandelen we hier alleen deze twee autopsierapporten.

Hansina Uktolseja

In het lichaam van Uktolseja werden veertig verwondingen gevonden, waarvan een groot aantal in haar armen en benen. Deze verwondingen waren toegebracht door de precisieschutters van buiten de trein. Dat is echter niet de doodsoorzaak geweest. Van Brakel stelde vast in zijn autopsierapport dat Uktolseja door revolverschoten was overleden. Dat moet dus door mariniers in de trein zijn gebeurd. Er worden resten van revolvermunitie in haar hoofd, schouder en rug gevonden.¹³⁶ Een schot in het hoofd met een revolver heeft als doel om de tegenstander te doden. Gezien het grote aantal verwondingen dat Uktolseja op dat moment al had opgelopen, lijkt het onwaarschijnlijk dat zij een dreiging gevormd heeft. In het aanvalsplan stond helder dat wanneer een

¹³³ Beckers, *Drama van De Punt*, 3.

¹³⁴ Ibidem, 3.

¹³⁵ Ibidem, 5.

¹³⁶ Ibidem, 6-7.

kaper zich had overgegeven de KG-procedure (het militair recht voor krijgsgevangenen) gevolgd moest worden. Het doden van gewonden is daarbij verboden.¹³⁷

Wat verder opviel waren twee schotwonden in de schaamstreek van Uktolseja. De verwondingen liepen in lengterichting tot in de buikholte en moesten, volgens het autopsierapport, van een lage positie vlak boven de vloer zijn afgeschoten. Inwendige verwondingen lieten zien dat Uktolseja op dat moment niet meer in leven was, waardoor de aanwijzingen suggereren dat er gericht tussen de benen geschoten was van een dood meisje.¹³⁸ De geanonimiseerde korporaal 'Rinus', leider van de aanvalsgroep in deze wagon, verklaarde in een interview in 2000 dat hij met zijn uzi een salvo op Uktolseja heeft geschoten, terwijl zij op de grond lag. De onderzoekers hebben hiervan echter geen bewijs gevonden in de trein. Het feit dat hij een salvo afschoot was al verboden, omdat in het aanvalsplan van de mariniers stond dat deze aanvalsgroep hun uzi's niet op automatisch mochten hebben staan, maar op schot voor schot.¹³⁹ In hetzelfde interview beweerde korporaal Rinus ook dat hij een noise grenade in de wagon van Uktolseja had gegooid. Ook hiervan is geen bewijs van gevonden.¹⁴⁰

Het is lastig in te schatten wat er zich precies heeft voorgedaan in de trein. Door alle beschietingen van buitenaf en het binnenstormen van de mariniers, moet het een chaos zijn geweest. De mariniers waren hier echter op getraind en moesten hier mee om kunnen gaan. Toch lijken er enkele dingen te zijn misgegaan. De bewijzen die aangedragen zijn in het autopsierapport van Uktolseja wijzen erop dat ze door één of meerdere mariniers door revolvermunitie is beschoten toen ze op de grond lag. Door het aantal verwondingen dat ze al had opgelopen, lijkt het onwaarschijnlijk dat ze op dat moment een bedreiging heeft gevormd.

Max Papilaya

Uit het autopsierapport bleek dat Max Papilaya tien tot twaalf verwondingen had opgelopen in de trein. Een aantal daarvan roepen vragen op. Papilaya had een schotwond onder het jukbeen in het gezicht. De kogel was afkomstig van een uzi van één van de mariniers. Er worden ook kogelresten van een uzi gevonden in de borstholte. Papilaya was maar één keer geraakt door precisievuur van buiten de trein, heel anders dan Uktolseja. Uit een interview met politieman Hitje Scholten – Scholten was na de aanval één van de eerste in de trein en deed daarna meer dan een week onderzoek in de trein - bleek:

'Max (Papilaya) is de enige geweest die nog overeind is gekomen. Die andere twee (kapers) zijn blijven liggen waar ze lagen. Max is dan nog overeind gekomen en heeft ook

¹³⁷ Beckers, *Drama van De Punt*, 7.

¹³⁸ Ibidem, 7.

¹³⁹ Ibidem, 7.

¹⁴⁰ Ibidem, 7.

een confrontatie met de mariniers gehad, die hem gewoon hebben doodgeschoten. (...) Max zat verder voorin en is gaan lopen.’¹⁴¹

Deze confrontatie kunnen de schotwonden van de uzi’s van de mariniers verklaren. Een schotwond in zijn sleutelbeen is moeilijker te verklaren. In het autopsierapport werd de wat grotere wond verklaard door ‘lange beschadiging door hitte-inwerking.’¹⁴² Dat duidt erop dat deze plek van het lichaam in direct contact was geweest met een wapen. Hoe kan een marinier zijn wapen tegen het lichaam van Papilaya gekregen hebben? Een verklaring kan zijn dat Papilaya zich al overgegeven had en geen verzet meer bood. Deze verwonding leverde zoveel bloedverlies op dat het uiteindelijk één van de schoten is geweest die geleid heeft tot zijn dood. Een laatste opvallende schotwond was er één in de rug van de Molukker. Deze wond heeft een loodrechte inslag. Dat houdt in dat de mogelijkheid bestaat dat een wapen, terwijl Papilaya stond of lag, van boven loodrecht op de rug was gericht.¹⁴³ Ook deze verwonding suggereert dat een marinier na het verzet van Papilaya de kans heeft gegrepen om de Molukker nog eens te verwonden. Deze aanwijzingen sluiten aan bij een getuigenverklaring van één van de gegijzelden in deze wagon, Wim Fakkert. In een interview had hij, terwijl hij weggedoken onder één van de banken zat, iemand horen zeggen: ‘Heb je hem al doodgeschoten? Schiet hem dood!’ Fakkert had zelf niets gezien, maar had het idee dat de treinkapers werden afgemaakt.¹⁴⁴

Nogmaals, deze aanwijzingen zijn geen direct bewijs dat de twee Molukse kapers zijn geëxecuteerd. Ze roepen echter wel een aantal vragen op en rechtvaardigen ook meer onderzoek. Daar vragen Beckers en Ririmasse aan het eind van hun onderzoek ook om. Zij wilden dat er via een parlementaire enquête meer onderzoek gedaan werd naar de beëindiging van de gijzeling. Toentertijd plaatsvervangend commandant van de precisieschutters Kees Kommer sloot zich daar bij aan:

‘Aan die gerechtigheid en waarheid wil ik voor honderd procent meewerken. Een parlementair onderzoek zou zeker op zijn plaats zijn. (...) Ik krijg steeds meer het idee dat er hier bij de trein vuile dingen zijn uitgehaald, dat er dingen zijn gebeurd die niet hadden gemogen.’¹⁴⁵

Na dit onderzoek hebben nabestaanden van de Molukse treinkapers zich gewend tot mensenrechtenadvocate Liesbeth Zegveld. Zij ging onderzoeken of ze de regering aansprakelijk kon stellen voor het handelen van de mariniers.¹⁴⁶ Zo werden de eerste

¹⁴¹ Beckers, *Drama van De Punt*, 17.

¹⁴² Ibidem, 18.

¹⁴³ Ibidem, 18.

¹⁴⁴ Ibidem, 18.

¹⁴⁵ Ibidem, 22.

¹⁴⁶ RTV Drenthe, ‘Advocaat wil Staat aansprakelijk stellen voor beëindiging kaping’, 28 november 2013, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/79749/Advocaat-wil-Staat-aansprakelijk-stellen-voor-beeindiging-kaping> (geraadpleegd: 12 juni 2018).

stappen gezet tot een rechtszaak van de Molukse nabestaanden tegen de Nederlandse staat.

Archiefonderzoek van de overheid

Naar aanleiding van het onderzoek van Beckers en Ririmasse werden er door de SP Kamervragen gesteld aan minister Ivo Opstelten van Veiligheid en Justitie. De SP wilde graag weten of de conclusies uit het onderzoek juist waren.¹⁴⁷ Opstelten vond het onderzoek te mager om nader onderzoek te doen. In zijn reactie gaf hij aan dat de Tweede Kamer tijdens en na de gijzeling voldoende was geïnformeerd door de toenmalige regering. Er was toen voldoende uitgelegd waarom er gekozen was om op deze manier in te grijpen.¹⁴⁸ Het was een reactie die we eerder hebben gezien van de regering. Na de artikelen in de Nieuwe Revu in 1982, waarin onder meer vraagtekens werden gezet bij de regeringsverklaring van minister Van Agt in de Tweede Kamer na de gijzeling, weigerde toenmalig minister van Justitie Korthals Altes ook om inhoudelijk in te gaan op de gestelde Kamervragen. Hij wees toen ook naar de Tweede Kamerdebatten van juni 1977 en naar het strafrechtelijk onderzoek dat was uitgevoerd.

SP-Kamerlid Harry van Bommel noemde de reactie van Opstelten op het uitgebreide onderzoek 'buitengewoon teleurstellend'.¹⁴⁹ De SP en de PvdA vonden dat de minister te gemakkelijk afstand nam van het rapport en hebben daarom besloten vragen te stellen. De partijen vroegen zich af of Opstelten wel alle stukken had gelezen.¹⁵⁰ Jan Beckers reageerde ook teleurstellend en wees erop dat de minister er niet bij stil stond dat de informatie die in zijn onderzoek behandeld wordt, bij het Tweede Kamerdebat in juni 1977 nog niet bekend was. Het autopsierapport van Van Brakel werd pas in januari 1978 afgerond.¹⁵¹ De ontwijkende reactie van de regering hield geen stand. Na aanhoudende Kamervragen van de SP en de PvdA besloot minister Opstelten in december 2013 dat er geen parlementaire enquête zou komen, maar dat er een archiefonderzoek gestart werd om nader onderzoek te doen. Voor het onderzoek onderzocht het Nederlands Forensisch Instituut de autopsierapporten van de acht slachtoffers. Daarnaast werd er gebruik gemaakt van drie externe deskundigen: een rechter, oud-militair en een wetenschapper.¹⁵²

¹⁴⁷ Initiatiefgroep 7for7, 'De onderste steen', 11 oktober 2013, <https://initiatiefgroep7for7.wordpress.com/2013/10/11/de-onderste-steen> (geraadpleegd: 24 mei 2018).

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ RTV Drenthe, 'Opstelten: geen treinkapers geëxecuteerd tijdens beëindiging kaping De Punt', 11 oktober 2013, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/78275/Opstelten-geen-treinkapers-geexecuteerd-tijdens-beeindiging-kaping-De-Punt> (geraadpleegd: 25 mei 2018).

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Initiatiefgroep 7for7, 'De onderste steen', 11 oktober 2013.

¹⁵² RTV Noord, 'Alsnog onderzoek naar afloop treinkaping De Punt', 21 december 2013, <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/128367/Alsnog-onderzoek-naar-afloop-treinkaping-De-Punt> (geraadpleegd: 25 mei 2018).

Na politieke druk van voornamelijk de SP en de PvdA die Kamervragen bleven stellen, gaf minister Opstelten dan eindelijk toe. Zevenendertig jaar lang had de regering verwezen naar de regeringsverklaringen uit 1977, maar nu werd er toegegeven aan de wens om meer onderzoek te doen. Het nieuwe bewijs wat gevonden was in de autopsierapporten was toch overtuigend genoeg. De resultaten van het archiefonderzoek werden in november 2014 bekend gemaakt. Bij de presentatie van het onderzoek sprak Opstelten: 'We weten nu hoe het destijds is gegaan. Het boek kan na zevenendertig jaar dicht.'¹⁵³ Volgens hem was de operatie volledig volgens plan verlopen. Opstelten: 'Er was geen sprake van executies. Dat heeft als doel: doden. Het doel was hier het beschermen van de gegijzelden.'¹⁵⁴ Er was volgens de minister geen sprake geweest van executies, omdat hiervan geen uitgeschreven opdracht voor was gevonden in het archiefonderzoek. Dat is een makkelijke conclusie, omdat zo'n opdracht net zo goed mondelijk kan zijn doorgegeven aan de mariniers. Maar de regering zegt dat het risico was genomen dat er gijzelnemers konden worden gedood, maar dat het nooit het doel van de operatie is geweest.¹⁵⁵

Toch waren de gebeurtenissen door Van Agt niet helemaal correct weergegeven in 1977. In het archiefonderzoek staat het volgende:

'De mededeling van minister Van Agt dat de mariniers in de trein geen schot hebben gelost op een gijzelnemer die zich niet door middel van een vuurwapen verzette, komt niet overeen met de bevindingen van het archiefonderzoek. Ten aanzien van de drie gijzelnemers in de kop van de trein, zijn er - hoewel er in hun buurt wel wapens zijn aangetroffen - geen aanwijzingen dat zij zich met een van deze wapens hebben verzet. Uit het archiefonderzoek blijkt tenslotte, dat de vrouwelijke gijzelnemer niet op de mariniers kan hebben gevuurd omdat er naderhand in haar omgeving geen wapens zijn aangetroffen.'¹⁵⁶

Deze bevindingen zijn juist precies wat nabestaanden van de Molukse kapers al jaren hebben gezegd. Hansina Uktolseja is, zonder dat zij zich verzette, neergeschoten. Advocate Liesbeth Zegveld was met deze uitspraak tevreden: 'Wij noemen dit een executie. (...) Bepaalde zaken blijken toch echt anders te liggen dan zoals het in 1977 is verteld. Met dit onderzoek zijn we dichterbij eensgezindheid gekomen over wat er is gebeurd.'¹⁵⁷ Dit gaf Zegveld voldoende basis om de Staat aansprakelijk te stellen voor wat er daadwerkelijk gebeurd is in de trein. In december 2015 werd de Staat gedagvaard om via een rechtszaak een schadevergoeding vast te kunnen stellen voor de

¹⁵³ *De Volkskrant*, 'Drie ongewapende kapers gedood bij treinkaping De Punt', 19 november 2014, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/drie-ongewapende-kapers-gedood-bij-treinkaping-de-punt~bd9d6ace/> (geraadpleegd: 28 mei 2018).

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 4.

¹⁵⁷ *De Volkskrant*, 'Drie ongewapende kapers gedood bij treinkaping De Punt', 19 november 2014.

nabestaanden.¹⁵⁸ Zoals gezegd gaf het kabinet eindelijk duidelijkheid over de beëindiging van de gijzeling. In het archiefonderzoek wordt uitgelegd waarom er voor gekozen was dit keer wel openheid te geven:

‘Het kabinet heeft ervoor gekozen om in 1977 en in de jaren daarna, waaronder bij de beantwoording van schriftelijke vragen in 1983, geen informatie te verstrekken over de operationele aspecten van de operatie ter beëindiging van de gijzelingen. Nu, ruim 37 jaar na de gijzelingen, valt de weging van aan de ene kant de noodzaak om zaken van tactiek en methodiek geheim te houden en aan de andere kant de publieke en politieke behoefte aan openbaarheid anders uit.’¹⁵⁹

Deze opmerking in het archiefonderzoek is belangrijk, omdat het laat zien op welke manier de regering haar beleid heeft verantwoord. Één van de redenen die hier aangedragen wordt door de regering is het feit dat de tactiek en methodiek van de mariniers geheim gehouden moest worden. De verklaring die daarbij gezocht kan worden is dat het de vijand in de toekomst niet wijzer wilde maken dan het al was. Het schermen met tactische geheimhouding is een makkelijk excuus waarachter de overheid zich wilde verschuilen. De inval in de trein werd van meerdere kanten gefilmd en het aanvalsplan van de mariniers was ook al eerder bekend.

De regering lijkt een excuus te geven waarom er al die jaren geen informatie over de beëindiging van de treinkaping naar buiten is gekomen. Zoals we in de eerdere hoofdstukken hebben gezien koos de regering er meerdere malen voor om niet inhoudelijk in te gaan op de vragen die er gesteld werden over De Punt. Feit blijft dat de regering meerdere malen niet de kans heeft gepakt om duidelijkheid te geven over het optreden van de mariniers. Zo blijft het voorlopig onduidelijk wat zich precies in de trein heeft afgespeeld. Er worden bewijzen aangedragen die wijzen op een executie van de twee treinkapers, maar echt hard bewijs is daar tot dusver ook niet voor gevonden. Het is nu aan de rechters om een oordeel te vellen. Als aan Marco, de neef van de overleden treinkaper Max Papilaya, wordt gevraagd waarom deze rechtszaak nog belangrijk is, zegt hij:

‘Het gaat ons niet om schadevergoeding. De meest gunstige uitkomst is dat de Nederlandse regering toegeeft dat er iets verkeerd is gegaan. Het is onrechtmatig om een trein te kapen. Maar iemand doodschieten die op de grond ligt, is dat ook’.¹⁶⁰

¹⁵⁸ NOS, ‘Molukkers slepen de staat voor de rechter om ‘De Punt’, 7 december 2015.

¹⁵⁹ Handelingen Tweede Kamer, Archiefonderzoek, 5.

¹⁶⁰ *De Volkskrant*, “Waarom is mijn zoon bij De Punt geëxecuteerd?”, 3 november 2016, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/-waarom-is-mijn-zoon-bij-de-punt-geexecuteerd-~be8e7eed/> (geraadpleegd: 12 juni 2018).

Conclusie

Nieuw onderzoek naar de autopsierapporten van de slachtoffers van de gijzeling bij De Punt had geleid tot een archiefonderzoek van de overheid. Dat onderzoek moest in kaart brengen wat er precies bij de beëindiging van de gijzeling was gebeurd. Het archiefonderzoek kon de twijfels bij de nabestaanden niet wegnemen en de nabestaanden van de overleden treinkapers besloten om een rechtszaak tegen de Nederlandse staat te beginnen. Daarmee heeft het onderzoeksrapport van Beckers en Ririmasse ervoor gezorgd dat de regering haar beleid moest aanpassen. Niet langer kon de regering een uitgebreid onderzoek uitstellen. De onvrede over de manier waarop de gijzeling beëindigd was had er uiteindelijk toe geleid dat de regering haar acties bij De Punt moest verantwoorden.

De relatie tussen de Molukse gemeenschap en de overheid lijkt inmiddels bestand tegen welke uitkomst dan ook in deze rechtszaak. Daarnaast spelen de hoofdrolspelers aan zowel Molukse kant als de kant van de overheid geen rol meer in het publieke debat. Desondanks zal deze rechtszaak invloed hebben op de manier hoe wij naar de beëindiging van de gijzeling terug zullen kijken.

Eindconclusie

In dit onderzoek stond centraal hoe de onvrede van de Molukse gemeenschap het beleid van de overheid heeft beïnvloed in de laatste veertig jaar. Sinds de beëindiging van de treinkaping bij De Punt was er boosheid en onbegrip bij de Molukkers op het gewelddadige ingrijpen van de regering. In vier verschillende periodes is onderzocht hoe de regering in die fase gereageerd heeft op acties vanuit Molukse kringen. De volgende onderzoeksvraag werd daarbij gebruikt: In hoeverre heeft onvrede bij de Molukse gemeenschap en in het publieke debat de manier, waarop de overheid haar optreden bij het beëindigen van de treinkaping bij De Punt in 1977 verantwoordde, beïnvloedt in de periode 1977-2017?

Vanaf de gijzeling bij De Punt heeft de Molukse gemeenschap veertig jaar lang hun onvrede geuit op de manier waarop de overheid heeft gehandeld. In sommige periodes kwam deze boosheid meer naar boven dan in andere periodes. Op de vraag of deze onvrede invloed heeft gehad op het beleid van de regering ten opzichte van De Punt, concludeer ik dat het antwoord ja moet zijn. In de jaren zeventig werden er commissies opgericht om een beter beeld te krijgen van de Molukse problematiek. Op deze manier wilde de regering een deel van de maatschappelijke onrust die de Molukkers veroorzaakten wegnemen. Deze gesprekken zouden een eerste stap zijn van het nieuwe sociale beleid van de regering aangaande de Molukse gemeenschap.

In mijn optiek was de Gezamenlijke Verklaring uit 1986 het eerste keerpunt in de relatie tussen de regering en de Molukkers. Niet alleen waren de beide partijen nu voortdurend met elkaar in overleg, het nam ook een deel onbegrip en miscommunicatie weg. Het legde de basis voor een periode, waarin de onvrede over De Punt naar de achtergrond verdween. Met het oplossen van de sociale problemen werd zowel de aandacht van De Punt afgeleid, maar leken de Molukkers meer op hun plaats in de Nederlandse samenleving.

Het tweede keerpunt kwam in 2013, toen Jan Beckers samen met Junus Ririmasse nieuwe informatie aan het licht brachten over de overleden treinkapers bij De Punt. Niet langer kon de regering een uitgebreid onderzoek uitstellen. De onvrede over de manier waarop de gijzeling beëindigd was had er uiteindelijk toe geleid dat de regering haar acties bij De Punt moest verantwoorden. Het veranderde dus het beleid van de regering. Deze twee keerpunten kunnen gezien worden als de beslissende factoren in de relatie tussen de Molukse gemeenschap en de regering.

Na de treinkaping koos de regering ervoor om niet alle informatie over het handelen van de mariniers in de trein en de gevolgen daarvan voor de slachtoffers prijs te geven. Het wekte bij nabestaanden van de Molukse kapers de indruk dat de regering iets te verbergen had. De regering leek juist rekening te houden met het feit dat openheid meer onrust zou veroorzaken. Er kan worden verondersteld dat de regering voor deze geheimhouding heeft gekozen, omdat het tonen van de toegetakelde lichamen en de analyse daarvan in de autopsierapporten waarschijnlijk had geleid tot maatschappelijke

onrust en nog meer onvrede bij de Molukse gemeenschap. Het delen van de rapporten zou de onvrede niet hebben weggenomen. Daarnaast valt een regering niet meteen haar eigen mariniers af door een grootschalig onderzoek aan te kondigen. De mariniers zijn in opdracht van de regering de trein in gestuurd, waarbij bewust het risico was genomen dat er slachtoffers konden vallen.

Dit onderzoek heeft de nieuwste informatie gebruikt – de analyse van de autopsierapporten door Beckers en Ririmasse – die geleid hebben tot een rechtszaak veertig jaar na het incident. Deze nieuwe informatie is geanalyseerd in combinatie met het beleid van de regering in deze lange periode. Daarbij is aan de hand van specifiek gekozen incidenten in deze periode een beeld ontstaan van het beleid dat de regering heeft gehanteerd ten opzichte van haar eigen optreden bij De Punt. Deze invalshoek is in het historiografisch debat over de Molukkers nog niet eerder voorgekomen. Op deze manier voegt dit onderzoek iets toe aan het verklaren van een relatie tussen een overheid en bevolkingsgroep die betrokken is geraakt bij een gewelddadig incident, uitgevoerd door haar eigen overheid.

Het lijkt verstandig om als overheid, na een incident waarin burgers door hun regering zijn beschoten, een transparante en betrokken houding aan te nemen. Bij een incident waarbij de overheid zo zijn machtspositie heeft moeten gebruiken om de rechtsorde te herstellen, geeft volledig open kaart spelen de mogelijkheid om het vertrouwen van de burgers terug te winnen. Dat heeft de overheid in de maanden na de gijzeling niet gedaan. Naar mijn mening kan er meer onderzoek gedaan worden naar soortgelijke incidenten in andere landen waarbij de overheid geweld heeft gebruikt tegen haar eigen burgers.

In de geschiedenis zijn er meer voorbeelden te vinden waarbij het lange tijd geduurd heeft voordat gewelddadig optreden richting eigen burgers door de regering onderzocht werd. Een voorbeeld is het optreden van Britse soldaten op Bloody Sunday in 1972. Pas na zesentwintig jaar besloot de overheid om haar eigen optreden te onderzoeken. In Nederland heeft het zesendertig jaar geduurd voordat het optreden van de mariniers in de trein werd onderzocht. Het lijkt erop alsof een samenleving tijd nodig heeft om zulke incidenten te verwerken. Pas als de rust is wedergekeerd en de wonden min of meer geheeld zijn wordt het beantwoorden van de schuldvraag pas weer belangrijk. Het zou interessant zijn om te onderzoeken welke factoren bij andere landen of incidenten een grote rol daarin hebben gespeeld.

Uiteindelijk waren het geen massale Molukse protesten die geleid hebben tot deze rechtszaak. Een initiatief van een journalist en een betrokken treinkaper heeft het balletje doen rollen. Na veertig jaar zal er een antwoord komen op de vraag of de Molukse onvrede al die jaren terecht is geweest.

Literatuurlijst

Primaire literatuur

Kranten:

De Telegraaf, 'Molukkers, wat nu?', 13 juni 1977, 1.

De Telegraaf, 'Wraak motief van gijzeling', 14 maart 1978, 1.

De Telegraaf, 'Zuidmolukkers', 26 april 1990, 2.

De Telegraaf, "Rellen werpen smet op onze idealen", 27 april 1990, 2.

De Volkskrant, 'Molukkers sturen geld voor wapens', 12 januari 2000, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/molukkers-sturen-geld-voor-wapens~bd76edfc/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

De Volkskrant, 'Vrije Molukse Jongeren handhaven dreigement', 11 september 2000, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/vrije-molukse-jongeren-handhaven-dreigement~bb9cabd0/> (geraadpleegd: 3 juni 2018).

De Volkskrant, 'Drie ongewapende kapers gedood bij treinkaping De Punt', 19 november 2014, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/drie-ongewapende-kapers-gedood-bij-treinkaping-de-punt~bd9d6ace/> (geraadpleegd: 28 mei 2018).

De Volkskrant, "Waarom is mijn zoon bij De Punt geëxecuteerd?", 3 november 2016, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/-waarom-is-mijn-zoon-bij-de-punt-geexecuteerd~be8e7eed/> (geraadpleegd: 12 juni 2018).

Het Parool, 'Geen erkenning van vrijheidsidealen RMS', 27 januari 1978, 3.

Het Parool, 'Emoties laaien op bij KRO-film over kaping', 15 maart 1982, 1.

Het vrije volk, "Zes kregen doodstraf", 03 september 1977, 17.

Nederlands dagblad, 'Gemengde commissie', 7 september 1977, 5.

Nederlands dagblad, 'Documenten Manusama weerspreken voorstelling van zaken regering', 12 juli 1978, 5.

Nederlands Dagblad, 'Kabinet-Lubbers verschaft Zuidmolukkers eerherstel', 23 april 1986, 7.

Nederlands dagblad, 'Asser burgemeester Masman zwaait sportief af', 17 maart 1990, 13.

NRC Handelsblad, 'Den Uyl: andere weg was er niet', 11 juni 1977, 1.

NRC Handelsblad, 'Molukse jongeren: 'Laffe aanval na woordbreuk regering'', 11 juni 1977.

NRC Handelsblad, 'Beroering Molukkers om tv-film', 1 november 2000, <https://www.nrc.nl/nieuws/2000/11/01/beroering-molukkers-om-tv-film-7516683-a1189207> (geraadpleegd: 6 juni 2018).

Trouw, 'Manusama: verslagenheid, maar begrip voor actie', 13 juni 1977, 4.

Trouw, 'Politie massaal achter onbekende actiegroep aan', 12 juni 1987, 3.

Trouw, 'BVD verwachtte Molukse aanslag', 8 juni 2000, <https://www.trouw.nl/home/bvd-verwachtte-molukse-aanslag~a1b75318/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

Trouw, 'Kabinet met Molukse jongeren om de tafel', 13 september 2000, <https://www.trouw.nl/home/kabinet-met-molukse-jongeren-om-de-tafel~a927f1ab/> (geraadpleegd: 5 juni 2018).

Trouw, 'Documentaire: iedereen boos', 3 november 2000, <https://www.trouw.nl/home/documentaire-iedereen-boos~a0ee84ce/> (geraadpleegd: 6 juni 2018).

Online mediaberichten:

Initiatiefgroep 7for7, 'De onderste steen', <https://initiatiefgroep7for7.wordpress.com/2013/10/11/de-onderste-steen> (geraadpleegd: 24 mei 2018).

NOS, 'Molukkers slepen de staat voor de rechter om 'De Punt'', 7 december 2015, <https://nos.nl/artikel/2073612-molukkers-slepen-de-staat-voor-de-rechter-om-de-punt.html> (geraadpleegd: 7 december 2017).

NOS, 'Nieuwe getuigen: Molukse kapers De Punt mochten het niet overleven', 8 mei 2018, <https://nos.nl/artikel/2230852-nieuwe-getuigen-molukse-kapers-de-punt-mochten-het-niet-overleven.html> (geraadpleegd: 22 mei 2018).

RTV Drenthe, 'Opstelten: geen treinkapers geëxecuteerd tijdens beëindiging kaping De Punt', 11 oktober 2013, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/78275/Opstelten-geen-treinkapers-geexecuteerd-tijdens-beeindiging-kaping-De-Punt> (geraadpleegd: 25 mei 2018).

RTV Drenthe, 'Advocaat wil Staat aansprakelijk stellen voor beëindiging kaping', 28 november 2013, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/79749/Advocaat-wil-Staat-aansprakelijk-stellen-voor-beeindiging-kaping> (geraadpleegd: 12 juni 2018).

RTV Drenthe, 'Molukkers tekenen condoleanceregister Ruud Lubbers', 20 februari 2018, <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/131526/Molukkers-tekenen-condoleanceregister-Ruud-Lubbers> (geraadpleegd: 28 mei 2018).

RTV Noord, 'Alsnog onderzoek naar afloop treinkaping De Punt', 21 december 2013, <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/128367/Alsnog-onderzoek-naar-afloop-treinkaping-De-Punt> (geraadpleegd: 25 mei 2018).

Tweede Kamer:

Handelingen Tweede Kamer 1977-1978, 23 juni 1977, 222-226.

Handelingen Tweede Kamer 1982-1983, 14 december 1982, nr. 382.

Handelingen Tweede Kamer 1988-1989, aanhangsel nr. 864, 1731.

Handelingen Tweede Kamer 2014-2015, Verslag van een archiefonderzoek, 'Beëindiging van de gijzeling bij de Punt in 1977'.

Overig:

Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, Knelpunten tussen de Nederlandse overheid en de Molukse minderheid: Inspraaknota, 1978.

Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, *Tussen hangen en wurgen* (Utrecht 1985) 4.

Notulen ministerraad 24 juni 1977, NA, AZ, MR, inv.nr. 2204, collectie Bootsma.

Regeringsnota, De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland Tweede Kamer, 1977- 1978, 14 915, nrs. 1-2.

Regeringsnota, Minderhedenbeleid, Tweede Kamer, 1982- 1983, 16102, nr. 20-21.

Sauer, D., ed., "De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken," *Nieuwe Revu* 42 (1982).

Sauer, D., ed., "De Molukse kant: Het stilzwijgen verbroken," *Nieuwe Revu* 43 (1982).

Verslag bespreking 17 januari 1976, VWS/Archief CRM, BNR 4415, dossier 84849, 1.

Secundaire literatuur

Boeken:

Bartels, D., *Ambon is op Schiphol: Deel 1* (Utrecht 1990).

Bootsma, B., *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2015).

Beckers, J., *Het drama van De Punt*, (2013).

de Graaf, B. en van Riel, M., 'Hansina Uktolseja (1955-1977)', *Historisch Nieuwsblad* 4 (2008), https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/10586/Hansina_Uktolseja_1955-1977.html (geraadpleegd: 2 december 2017).

Kingmans, M., Lasomer, X. en Tuit, J., *Op zoek naar een eigen plek. Een geschiedenis van Molukkers in Nederland* (Utrecht 1997)

Smeets, H., en Steijlen, F., *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam 2006)

Steijlen, F., *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996).

Documentaire:

Coen Verbraak, "Nabespreking: Wij Willen Leven! – 40 jaar na de Molukse kaping," <https://www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2017/mei/wij-willen-leven.html> (geraadpleegd 3 april 2018).